

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΕΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

1887 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Θ'

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΣΚΕΨΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ὁ Πεσταλότσης συγγραφεύς.

(Συνέχ. ἴδ. φυλλ. ζ' σ. 303).

Ὡς πρὸς τὰς ἕξεις δὲ τὰς ἐκ τῆς πείρας προερχομένας, αἰτινες ἦσαν τότε ὁ κανὼν πάσης παιδείσεως, αὐταὶ ἐνέπνεον εἰς τὸν παῖδα ἀηδίαν πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἐπλήρουν τὴν κεφαλὴν του λέξεων, καὶ καθίστων αὐτὸν ἀνίκανον νὰ πράξῃ τι ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἐπρεπε νὰ ἀντικαταστήσῃ πάντα ταῦτα διὰ πορείας ἀπλῆς, φυσικῆς καὶ δραστηκῆς, ἧς ἡ ἀναζήτησις κατεῖχεν αὐτὸν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου, ἧτις κατέστη ἐπὶ μᾶλλον τὸ κύριον ἔργον τοῦ βίου του, καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν ταύτην, ἧτις ἀπεθανάτισε τὸ ὄνομά του.

Ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ, ἐν ἣ ἐνδιατρίβομεν, εἶχεν ἤδη ἀνεύρει πολλὰς ἀρχὰς τῆς μεθόδου του, λίαν διαφερούσας, παραδείγματός χάριν : τὸ ἀληθὲς σημεῖον τοῦ ἐξορμᾶν ὑπάρχει εἰς τὰς προσωπικὰς ἐκάστου παραστάσεις, εἴτε αἰσθητάς, εἴτε ἠθικάς· αἱ λέξεις, οἱ κανόνες, αἱ ἐξηγήσεις πρέπει νὰ ἔπωνται.

Οὕτως αἱ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις προηγούνται τῆς ἀναγνώσεως. Πρέπει

νά παρέχωμεν εἰς τὸ παιδίον θρησκευτικὰς παραστάσεις, προσευχὰς καὶ τὴν ἁγίαν Γραφὴν πρὸς ἀνάγνωσιν, ἀλλ' οὐδεμίαν κατήχησιν, οὐδεμίαν δογματικὴν διδασκαλίαν. Ἐκτοτε ἠδύνατό τις νὰ ἴδῃ καὶ τὴν τάσιν του εἰς τὸ παραβάλλειν τὴν ἀγωγὴν τοῦ παιδὸς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φυτοῦ, καὶ ἡ σύγκρισις αὕτη, οὐ ἡ ἀκρίβεια εἶναι ἀναντίρρητος, ὑποδηλοῖ τὴν ἰδέαν τῆς ὀργανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου οὐ μόνον ὑπ' ἔποψιν φυσικὴν, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν. Καὶ ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι μάλιστα ἡ διακρίνουσα τὸν Πεσταλότση τῶν προκατόχων του· ἡ ἀρχαία σχολὴ ἐσκόπεε νὰ ἰδρῶσῃ χάριν τοῦ παιδίου κτίριον ἐπιστημονικὸν καὶ ἠθικόν, ἡ νέα θέλει νὰ δώσῃ τὸ ὑποστήριγμα, τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν τροφὴν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς δυνάμεις τοῦ παιδός, οὐ ἡ ἐλευθέρᾳ ἐνέργεια ὀφείλει νὰ παραγάγῃ ἄνθρωπον τέλειον.

Μετὰ τὸ 1787 ὁ Πεσταλότσης ἐπὶ δεκαετίαν οὐδὲν ἐδημοσίευσεν· ἡ πρώτη αἰτία τῆς σιωπῆς ταύτης ἦτο ἡ ἀνάγκη νὰ διαθρέψῃ τὴν οἰκογενειάν του, διότι παρὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ πρώτου αὐτοῦ μυθιστορημάτος, τὰ βιβλία του δὲν ἐπῆρουν νὰ τὸν συντηρήσωσιν. Ἐγγραφὴ πρὸς μίαν ἰδέαν καὶ οὐχὶ πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ. Ἐν τούτοις ἵνα κερδίσῃ τις χρήματα ὡς συγγραφεύς, ἀπαιτεῖται πνεῦμα ἐμπορικόν, τὸ ὁποῖον ἔλειπεν ἀπὸ τὸν Πεσταλότση. Ὁ Λαβάτερ εἶχε δίκαιον λέγων εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Πεσταλότση· «Εἰ ἤμην ἡγεμὼν, θὰ συνεβουλεύομην τὸν σύζυγόν σου περὶ τῶν μέσων τῆς ἀνυψώσεως καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν λαῶν, ἀλλὰ δὲν θὰ τῷ ἐνεπιστευόμην οὔτε λεπτοῦ τὴν διαχείρισιν.» Ἀφοῦ ἐδημοσίευσεν πάντα τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα βιβλία, ἦτο μὲν πάντοτε πτωχός, ἀλλ' συντηρεῖ τὴν υἰγιάν καὶ τὴν σωματικὴν ἰσχύν· Ἰνα διαθρέψῃ τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱόν, ἐπεδόθη εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀπολειφθεῖσων ἀπὸ γαιῶν, καὶ μετεχειρίσθη καὶ εἰς τὴν γεωργίαν τὸν αὐτὸν ζῆλον, τὸν ὁποῖον καὶ εἰς τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις. Μετ' ὀλίγον ὁμῶς ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐγένετο κυρία τῆς προσοχῆς τοῦ Πεσταλότση. Ὅτε ἐξεργάγη, εἶδεν οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐν αὐτῇ τὴν εὐτυχῆ πραγμάτων τῶν σχεδίων του· ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐμελλε νὰ καταρρίψῃ τὰ ἐμπόδια εἰς τὰς ἀναμορφώσεις, ἅς ἐμελέτα.

Τότε ἔγραψε περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μικρόν τι ἔργον ἀπολειφθὲν ἀνέκδοτον μέχρι τοῦ 1872, ὅποτε εὐρεθὲν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Σεϋφφάρτ ἐν τέλει τοῦ ἔκτου καὶ τελευταίου τεύχους τῆς συλλογῆς του.

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ Πεσταλότση εἰς τὴν κυρίαν Ῥοσσέταν Νειδέρου, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς τῷ ἐδώ-

ρησεν εἰς τὸν Κρούσιον, οὗ ὁ υἱός, ὁ διδάκτωρ Γ. Κρούσιος, εὐηρεστήθη νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὸν Σεϋφφάρτ.

Ἡ κυρία Νειδέρου προτιθεμένη νὰ τὸ δημοσιεύσῃ, προὔταξε τῷ 1846, εἰσαγωγὴν, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἐπόμενα :

Τάδε ἔλεγέ μοι ὁ Πεσταλότσης, ὁ γέρων προφήτης, οὗ ὁ πολύπονος βίος εἶχεν ἀφιερῶθῃ καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὴν ἀγωγὴν.

«Ἡμέραν τινά, ὅταν ἡμεῖς ἀπέλωμεν, μετὰ τὴν πάροδον ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, νέα γενεὰ θὰ μᾶς διαδεχθῇ. Ὅταν ἡ Εὐρώπη θὰ ἀπειληθῇ ἐπὶ τοσοῦτον διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν σφαλμάτων, διὰ τῆς ἀξέουσης δυστυχίας τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τῶν σκληρῶν συνεπειῶν, ὅταν ὅλα τὰ κοινωνικὰ ὑποστηρίγματα διασαλευθῶσι, τότε, ὦ! τότε ἴσως θὰ περισυναγάγῃσι τὸ μάθημα τῆς ἐμπειρίας μου, καὶ οἱ μάλλον πεφωτισμένοι θὰ ἐννοήσωσι τέλος, ὅτι ἐξευγενίζωσι τὸς ἀνθρώπους, δύναται νὰ περιορίσῃ τὴν δυστυχίαν καὶ τοὺς ἀναβρασμοὺς τῶν λαῶν, ὡς καὶ τὰς καταχρήσεις τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τοῦ ὄχλου.»

«Ἀπὸ εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἡ γῆ καλύπτει τὰ λείψανα τοῦ ἐκτάκτου τούτου ἀνδρός, καὶ πλέον ἡμισείας αἰῶνος παρήλθεν, ἀφ' ὅτου ἡ ψυχὴ του ἐξεχύνετο εἰς τὸ ἔργον τοῦτο.

«Ἐὰν δὲν ἐδημοσίευσεν τοῦτο, ἐνφ' ἀκόμῃ ἔζη, τοῦτο ἔπραξεν ἀναμφιβόλως, διότι θὰ διέτρεχε κίνδυνόν τινα τὰ πάντα λέγων, καὶ δὲν ἤθελε νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ παιδαγωγικοῦ τοῦ ἔργου, εἰς ὃ εἶχεν ἀφιερῶθῃ.»

Ἡ ἀνάλυσις τῶν αἰτιῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἤθελε μᾶς παρὰσῦρει πολὺ μακράν. Οἱ λόγοι τοῦ Πεσταλότση, οἱ μνημονευθέντες ὑπὸ τῆς κυρίας Νειδέρου, εἶναι ἀρκετοὶ εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσι τὸ διαφέρον καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ πονηματίου τούτου.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἐγένετο περίφοβος ἕνεκα τῶν βιαιοτήτων τῆς μανίας καὶ τῶν κακουργημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπισημοποίησαν ἐν Γαλλίᾳ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1789. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ νεότητα εἶχεν ἐπιδιώξει τὴν ἀναφόρφωσιν τῶν πολιτικῶν ἠθῶν τῆς Ζυρίχης μετὰ παντὸς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπαναστάτου· ἤδη ὁμῶς ἀπεστρέφετο τὰς βιαιὰς ἐπαναστάσεις, ἐνφ' διεκαίετο ὑπὸ ζήλου πρὸς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Κατεῖχε λοιπὸν θέσιν ὀλίγον ψευδῆ μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν καὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐπαναστάσεως· παρετήρει, ἐτήρει σιωπὴν, καὶ μετεχειρίζετο πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς θεραπείαν τῶν γαιῶν του.

Κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ὁ Πεσταλότσης δις μόνον ἀφῆκε τὸ Neuhof. Τῷ 1792 μετέβη νὰ ἴδῃ τὴν ἀδελφὴν του ὑπανδρευθεῖσαν τὸν Gross, ἔμπορον ἐν Λειψία· ἐπωφελήθη ἐκ τοῦ ταξειδίου του τούτου

ἐπισκεφθεῖς πολλὰ γερμανικὰ Διδασκαλεῖα· ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τούτων ὀλίγον μὲν ἠγαθήσθη, ἐγνώρισε δὲ τὸν Klopstock, τὸν Goethe, τὸν Wieland, τὸν Herder καὶ Jacobi.

Ἐπειτα δευτερον διήλθε τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1793 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1794 ἐν Richterswyl, παρὰ τῷ ἱατρῷ Hotze, ἀδελφῷ τῆς μητρὸς του. Ἐκεῖθεν ἔπεμψεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν φίλον του Νικολόβιον, σύμβουλον τοῦ Κράτους ἐν Βερολίνῳ, ἧς χωρία τινὰ ἀνεγνώσθησαν πολλάκις, ἵνα ἀποδείξωσιν, ὅτι ὁ Πεσταλότσης δὲν ἦτο χριστιανός.

Ὁ φίλος οὗτος τῶν πτωχῶν, ὅστις ἵνα σώσῃ αὐτούς, ἀπολέσθη αὐτὸς οὗτος ἐν Neuhof, καὶ εἶχεν ἰδεῖ ἐκλείψαν οὕτω τὸ ὄνειρον τοῦ βίου του, εὑρισκὲν ἐν τῷ Νικολόβιῳ ἄνθρωπον ἐννοοῦντα καλῶς τὰς ἰδέας του, καὶ ἀναλαβόντα θερμῶς τὴν ὑπόθεσιν, εἰς ἣν αὐτὸς οὗτος μάτην εἶχεν ἀφοσιωθῆ. Ἐβλεπεν ἤδη ἐν αὐτῷ τὸν ἰσχυρὸν καὶ ζηλωτὴν τοῦ ἔργου του διάδοχον, ἔδειξεν ἐνθουσιώδη φιλίαν εἰς αὐτόν, καὶ ἤνοιξεν αὐτῷ τὴν καρδίαν του ἄνευ ἐπιφυλάξεως.

Μεταφράζομεν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὀλόκληρον, δηλαδὴ ὅλον τὸ μέρος αὐτῆς, ὅπερ ἐδημοσιεύθη· θὰ ἴδῃ τις ἐν αὐτῇ τὸν Πεσταλότσην, ἐν πάσῃ τῇ ἀπλότῃ τῆς ψυχῆς του καὶ ἐν μεγίστῃ εὐαισθησίᾳ τῆς συνειδήσεώς του· ἐν αὐτῇ κρίνει ἑαυτὸν οὗτος μεθ' ὑπερβολικῆς αὐστηρότητος, καὶ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν οὗτος ἑαυτὸν ἐσυκοφάντησεν.

Richterswyl, 4 Ὀκτωβρίου 1793.

«Φίλε! πλανηθεὶς ἐν τῷ φρέματι τοῦ βίου μου, ἔπιον ὀλίγον ἐκ τῶν καθαρῶν πηγῶν, ἀφ' ὧν οἱ σοφώτατοι καὶ οἱ κάλλιστοι τῶν ἀνθρώπων ἀντλοῦσι τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ βίου, ὅταν ὡς πρώτην πρᾶξιν τοῦ βίου των προσφέρωσιν ἑαυτοῦς εἰς ἀγιασμόν. Οἴμοι! τὸ ὅλον ἔργον τοῦ βίου μου ἐμολύνθη διὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ μου καὶ διὰ ποταπῶν κλίσεων.

«Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐν τῇ νεότητί μου, ἐγενόμην ἔμπλεως ζήλου καὶ ἐπιθυμίας πρὸς πᾶν ἀγαθόν· ἀλλ' ὁ βόρβορος τοῦ κόσμου, δι' οὗ ἐμελλον νὰ διαθῶ, εἶχεν ἄλλον νόμον, ὃν δὲν ἐγίνωσκον, καὶ πρὸς ὃν οὐδὲν ἤμην προπαρεσκευασμένος· ἐν τῇ κρίσει στιγμῇ τῆς πρώτης ὠριμότητος, ἀνέλαβον φορτίον ὑπὲρ τὰς δυνάμεις μου, καὶ τούτου ἕνεκα ὑπέπεσα εἰς ταραχὴν, εἰς δυσἀρεσκίαν, εἰς ἀσυμφωνίαν πρὸς ἑμαυτόν. Οὕτω ἠκολούθησα τὴν νεκρὰν ὁδὸν τοῦ αἰῶνος μου, ταλαντευόμενος μεταξὺ τῶν συναισθημάτων τῶν ὀδηγούντων με εἰς τὴν θρησκείαν, καὶ τῶν κρίσεων, τῶν ἀπομακρυνουσῶν με ἀπ' αὐτῆς· οὕτω ἀπεψύχθησαν ἐν τῇ ψυχῇ μου τὰ κυριώτατα τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων μου, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποφανθῶ κατὰ τῆς θρησκείας.»

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

Μ. Β.

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΝ ΒΑΥΑΡΙΑΙ

Ἱστορικῶς. Μέχρι τῆς μεταρρυθμίσεως ἡ κατάστασις τῶν σχολείων ἦτο ἡ αὐτή, ὅπως καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις. Ἀπαντῶσι μόνον Λατινικὰ σχολεῖα, ἅτινα εὐρίσκονται ἀποκλειστικῶς ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ κλήρου. Προέχουσι τὰ μοναστηριακὰ σχολεῖα τοῦ τάγματος τῶν Βενεδεκτίνων, παραλλήλως δὲ τούτοις ἰδρύθησαν ἐνώρως ἤδη ἀστικά τινὰ σχολεῖα μετὰ λαϊκῶν διδασκάλων, καθηγητῶν καὶ μαθητῶν, ἀφοῦ τότε τὸ διατηρεῖν σχολεῖον ἔθεωρεῖτο ὡς ἐπάγγελμα. Οὕτω ἐν Μονάχῳ, ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ 1317 ὑπῆρχε ἀστικὸν σχολεῖον, ὁ διευθυντὴς τούτου καταλέγεται ἐν τῷ πίνακι τῶν ἐπαγγελματιῶν μετὰ τοὺς καταμετρητὰς τοῦ σίτου. Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσεν ἐν μέρει ἀμετάβλητος καὶ μετὰ τὴν μεταρρυθμίσει, ἐνῶ ἐπὶ παραδείγματι ἡ Βαυαρικὴ διάταξις τοῦ 1553 προστάττει τὴν ἀνίδρυσιν τῶν *Λατινικῶν* σχολείων ἐκεῖ, ὅπου πάλαι ὑπῆρχον. Ἴνα ἡ πρόοδος τῆς μεταρρυθμίσεως ἐμποδισθῆ, ἐξεδόθη τὸ 1548 «σχολικὴ διάταξις» τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ διατήρησις τῆς θρησκείας κατὰ τὴν καθαρὰν διδασκαλίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· εἰς τοῦτο ἡ κυβέρνησις ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐνεργείας τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦιτῶν. Ἀληθὴς τροπὴ ἤρξατο ἐπὶ τοῦ ἐκλέκτορος Μαξιμιλιανοῦ Ἰωσήφ τοῦ τρίτου (1745—1777), ὅστις ἴδρυσεν τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Μονάχῳ, καὶ τὸ σχολεῖον ἀπεμάκρυνεν τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἰησοῦιτῶν, καὶ ἐθνικὴν παιδείαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μητρικῆς γλώσσης προδιέγραψε. Τοῦτο κατωρθώθη διὰ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τότε Βενεδεκτίνου Ἐρρίκου Βράουν ἐπεξεργασθέντος καὶ κατὰ τὸ 1770 δημοσιευθέντος «Σχολικοῦ Κανονισμοῦ διὰ τὰ *Γερμανικὰ* ἢ *κοινὰ σχολεῖα*» οὗτος κατέγραψε τοὺς κανόνας περὶ τῆς βελτιώσεως καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς δημοσίας παιδείας, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ «πνευματικοῦ συμβούλου» τοῦ ἐπιβλέποντος τὰ σχολεῖα, περὶ τῆς διαίρεσεως τῶν σχολείων εἰς ἐξ τάξεις, περὶ τῆς εἰσαγωγῆς νέων βιβλίων, περὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν διδασκάλων ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ συμβούλου, περὶ τῆς διδασκαλίας τούτων, περὶ τῆς ἐν τῷ προτύπῳ σχολεῖῳ τοῦ Μονάχου διδακτικῆς μεθόδου, περὶ τῶν τριμηνιαίων ἐκθέσεων, περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων, περὶ τῶν ὀδηγῶν ὑπὲρ τῆς ἀνιδρύσεως τῆς ὑπολήψεως τῶν διδασκάλων διὰ

τῆς παραχωρησεως σταθεροῦ μισθοῦ εἰς τούτους κτλ. Ὁ Βράου προενόει συγχρόνως καὶ διὰ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία· αὐτὸς ὁ ἴδιος συνέταξε «Γερμανικὴν Γλωσσικὴν Μέθοδον», «Ὁρθογραφικὸν Γερμανικὸν Λεξικὸν» καὶ μικρὸν Ἀναγνωσματάριον χάριν τῶν ἀρχαρίων. Πρὸς τὴν μόρφωσιν τῶν διδασκάλων τῶν χωρίων ἐλήφθη πρόνοια διὰ τοῦ ἐν τῷ Μονάχῳ ἰδρυθέντος προτύπου σχολείου, καὶ πρὸς τὴν τακτικὴν φοίτησιν διὰ τῆς νόμου διαταχθείσης πειθαρχίας. Τῷ 1778 εἰσήχθη ἐν τῇ Βαυαρίᾳ ἡ σχολικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Φέλδγερ. Κατ' αὐτὴν ἔπρεπε 1) ἐν ταῖς πρωτεύουσαις παρὰ τοῖς γυμνασίοις νὰ ἰδρυθῶσι πραγματικὰ σχολεῖα διὰ τὴν ἀνωτέραν τάξιν τῶν πολιτῶν 2) κοινὰ σχολεῖα ἀστικά καὶ τῶν χωρίων διὰ τὰς λοιπὰς τάξεις τῶν πολιτῶν 3) ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ὑπῆρχον γυμνάσια, νὰ ἰδρυθῆ ἢ πρότυπον σχολεῖον ἢ διδασκαλεῖον, καθ' ἃ τὰ λοιπὰ σχολεῖα τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων πρέπει νὰ ὀργανισθῶσι.

Ἡ δημοσίαι ἐκπαιδεῦσις προώδευσε περισσότερον ἐπὶ τοῦ Ἐκλέκτορος (ἢ ἀπὸ τὸ 1806 βασιλέως) Μαξιμιλιανοῦ Ἰωσήφ τοῦ Δ'. οὗτος τὰ Λατινικὰ μοναστηριακὰ σχολεῖα εἰς δημοτικὰ μετέβαλε, τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1803 ἐκ τῶν μοναστηρίων ληφθέντα χρήματα μετεχειρίσθη διὰ τὰ σχολεῖα, ἵδρυσεν ἴδιον «Τμῆμα διὰ τὰ δημοσία ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα» ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, τὴν σχολικὴν πειθαρχίαν κατέστησε αὐστηροτέραν, καὶ διωργάνωσε τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων. Τὴν 3 Μαΐου 1804 ἐξεδόθη λίαν ἐκτεταμένον «Πρόγραμμα διὰ τὰ στοιχειώδη δημοτικὰ σχολεῖα» ὅπερ καθορίζει φυσικὴν καὶ βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς κατὰ τὰς ἀρχάς: Θεός, ἄνθρωπος, φύσις, τέχνη, γλῶσσα, ἀριθμὸς καὶ ποσὸν καὶ ἐμφανῆ ἔχνη τούτων φέρει, ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ Πεσταλότση μεθ' ὅλας τὰς ἀντιθέτους τάσεις ἤδη τότε εἶχον εἰσαχθῆ ἐν Βαυαρίᾳ, ἐνῶ ἐν τῇ γείτονι Αὐστρίᾳ, συνεπεία τῆς οὕτω κληθείσης «Πολιτικῆς σχολικῆς νομοθεσίας», ὑπῆρχε πεντηκονταετίς στασιμότης ἐν τῇ δημοσίᾳ ἐκπαιδεύσει.

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

I. N. ΑΓΚΩΝΑΚΗΣ

Μετάφρασις ἐκ τοῦ Encyclopädisches Handbuch.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ

Ἡ ψυχὴ ἡμῶν προσκτᾶται πλῆθος παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν· ἐκ τούτων δὲ ἀναδύονται συναισθήματα καὶ ὀρέξεις. Πᾶσαι δὲ αἱ τῆς ψυχῆς παραστάσεις δὲν εἶναι ἐπίσης ἰσχυραὶ καὶ σαφεῖς· ἐπὶ πάντων τῶν πλασμάτων τῆς ψυχῆς ἰσχύει μόνον ἡ βία καὶ χειροκρατία, τὸ ἰσχυρότερον καταδουλοῖ ἀνηλεῶς τὸ ἀσθενέστερον, ὥσπερ τὰ ὑψηλότερα δένδρα δάσους τινὸς τὰ χαμηλότερα καὶ οἱ ἰσχυρότεροι κάλαμοι σιτοφόρου ἀγροῦ ἀπωθοῦσι τοὺς ἀσθενεστερούς. Καθάπερ δὲ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ πρόσωπά τινα ἐνούμενα ἀποτελοῦσι κόμματα, διὰ δὲ τῆς ἐνώσεως ἀποκτῶσι δύναμιν καὶ πολεμοῦσι κατὰ τῆς ἐξουσίας ἄλλων, οὕτως ἐνοῦνται καὶ αἱ παραστάσεις τῆς ψυχῆς, προσπολεμοῦσι πρὸς τὴν ἐπικράτειαν ἄλλων παραστάσεων καὶ νικῶσι ταύτας. Τοῦτο τὸ δίκαιον ἐπικρατεῖ καὶ ἐν τῷ ψυχικῷ βίῳ.

Ἡ θεωρία αὕτη περιέχει πολλὰ ἀληθῆ. Τὸ ἰσχυρὸν καταπιέζει βεβαίως ἐν τῇ ψυχῇ τὸ ἀσθενές· ἄρχουσιν ὅμως πρὸς τούτους ἐν αὐτῇ ἄλλοι ὀρισμένοι νόμοι τῆς ψυχολογίας. Δείξωμεν δὲ τοὺς ψυχολογικοὺς τούτους νόμους, οἵτινες εἶναι σπουδαιότατοι εἰς πᾶσαν διδασκαλίαν.

Τοιοῦτοι νόμοι εἶναι οἱ ἑξῆς.

1. Ὅμοια αἰσθήματα ἢ παραστάσεις, δηλ. τοιαῦται αἵτινες ἔχουσιν ὅλως τὸ αὐτὸ περιεχόμενον, ἀναπλάττουσιν ἀλλήλας—νόμος τῆς ἀμέσου ἀναπλάσεως.

2. Συνδεδεμένοι ἀνόμοιοι παραστάσεις ἀναπλάττουσιν ἀλλήλας—νόμος τῆς ἐμμέσου ἀναπλάσεως.

3. Μέλη σειρᾶς παραστάσεων ἀναπλάττουσιν ἀλλήλα—ὡσαύτως ἔμμεσος ἀνάπλασις. Διασαφηνίσωμεν τούτους τοὺς συγγενεῖς, πρὸς ἀλλήλους δὲ συνδεδεμένους, ψυχολογικοὺς νόμους.

Πρῶτος νόμος (ἔμμεσος ἀνάπλασις). Ὑποθεθῆσθω, ὅτι ὁ διδάσκαλος παρέστησεν εἰς τοὺς παῖδας τὸ λευκὸν χρώμα, ἐπιδείξας εἰς αὐτοὺς τεμάχιον λευκῆς ὀθόνης, φύλλον χάρτου καὶ τεμάχιον κιμωλίας. Ἡ παράστασις αὕτη τοῦ λευκοῦ χρώματος βραδύτερον, ὑπ' ἄλλων παραστάσεων πιεζομένη, ἀφανίζεται αὐθις ἐκ τῆς συνειδήσεως, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐκ τοῦ μεγάλου ταμιείου τῆς μνήμης. Διότι, ὅταν οἱ παῖδες ἴδωσι τὴν χιόνα ἢ

κεκονιαμένον τοῖχον, διὰ τοῦ λευκοῦ τούτων χρώματος ἀναπλάσσεται αὐθις ἢ πρότερον ἤδη σχηματισθεῖσα παράστασις τοῦ λευκοῦ τῆς ὀθόνης, τοῦ χάρτου καὶ τῆς κιμωλίας. Ἡ παράστασις *λευκόν*, ὅπως αὕτη γίνεται διὰ μιᾶς μόνης αἰσθήσεως, εἶναι ἀπλῆ καὶ μία (γνώρισμα πράγματός τινος)· ἀλλὰ καὶ σύνθετοι παραστάσεις ὁμοίου περιεχομένου ἀναπλάττουσιν ἀλλήλας. Ὁ διδάσκαλος ἐδίδαξε διὰ βιολίου κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ σχολικοῦ ἔτους τοὺς μαθητὰς τὴν μελωδίαν τοῦ ὕμνου εἰς τὴν ἐλευθερίαν «Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψι.» Βραδύτερον κατὰ τὴν ἐφορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, οἱ μαθηταὶ ἐλησμόνησαν αὐτήν, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἐπλήρουν καὶ ἡσχόλουν τὴν συνειδήσιν ἄλλαι παραστάσεις. Ὅπως δ' αὐτὴν αὐθις ὁ διδάσκαλος ἀνακάλεσεν εἰς αὐτούς, ἐπέδει αὐτὴν μετὰ τῆς φωνῆς του, ἢ συνοδεύει αὐτὴν μὲ τὸ κλειδοκμβάλον. Νῦν ἐπέρχεται αὐτοῖς αὐθις ἢ μελωδία, ἣν πρότερον ἔμαθον διὰ τοῦ βιολίου. — Εἰκὼν προβάτου ἀνακαλεῖ αὐθις εἰς τοὺς παῖδας τὸ πρότερον εἰς αὐτοὺς παρασταθὲν αἰσθητὸν ὄν πρόβατον.

Ἄλλὰ διὰ τί ὅμοιαι παραστάσεις ἀναπλάσσουν ἀλλήλας; Διότι ἔχουσιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον καὶ διότι αἰσθήματα ἢ παραστάσεις ὁμοίου περιεχομένου ἐντελῶς διατηροῦνται ἐν τῇ ψυχῇ, δηλ. ἐνοῦνται εἰς μίαν ἀναμνηστικὴν εἰκόνα.

Ὅσο ἄρα συχνότερον καὶ ποικιλότερον παριστᾷ ὁ διδάσκαλος εἰς τοὺς παῖδας μίαν καὶ τὴν αὐτὴν παράστασιν, τοσούτω σαφεστέρα γίνεται αὕτη καὶ τοσούτω ἀσφαλέστερον προβαίνει ἢ ἀνάπλασις.

Ὁ ἀνωτέρω ρηθεὶς δεύτερος νόμος πραγματεύεται περὶ ἀνομοίων παραστάσεων. Τί ἐννοητέον ὑπὸ ταύτας; Αὗται εἶναι διάφοροι, οὐδόλως πρὸς ἀλλήλας συγγενεῖς καὶ ὅμοιαι παραστάσεις, ὡς π. χ. τὸ ὠρισμένον ξανθὸν χρῶμα τοῦ κίτρου, τὸ μακρογόγγυλον τούτου σχῆμα καὶ ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ δριμεῖα γεῦσις, ἐν ᾧ τὸ λευκὸν χρῶμα τῆς κιμωλίας καὶ τὸ λευκὸν τῆς ὀθόνης, ὁ τόνος *a* τοῦ τονοδότου καὶ *a* τοῦ βιολίου ἢ τοῦ κλειδοκμβάλου, ἢ καὶ ὁ αὐτὸς τόνος *a* ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄργανου, εἰς διαφόρους καιροὺς αἰσθανόμενος, πρὸς τούτους ἢ δριμύτης τοῦ κίτρου καὶ ἢ δριμύτης τῆς τρυγῆς τοῦ οἴνου ὅμοιαι οὔσαι (καὶ δὴ ἐν πάσαις ταύταις ταῖς περιπτώσεσιν ἀπλαῖ) παραστάσεις, εἶναι σχετικῶς αἰσθήματα. — Ἐὰν λοιπὸν ὁ διδάσκαλος συγχρόνως παριστᾷ τὰς τρεῖς ταύτας ἀνομοίους παραστάσεις, ξανθόν, δριμὺ καὶ μακρογόγγυλον, τότε πᾶσαι αἱ τρεῖς συγκεράννυνται εἰς μίαν εἰκόνα (εἰς τὴν παράστασιν κίτρον), ἣτις εἶτα ὀνομάζεται ὀλικὴ παράστασις ἢ σύνθετος (κεφάλαιον παραστάσεων ἢ =

δέσμη). Ἐκ ταύτης εἶτα προκύπτουσι τὰ τρία γνωρίσματα, αἱ μερικαὶ παραστάσεις ἀποτελοῦσιν ἐν ἀμερὲς ὅλον, ἀνάγκη δι' ἐκάστης ἀναπλασθείσης μερικῆς παραστάσεως νὰ προκληθῇ αὐθις σύμπασα ἢ ὀλικὴ παράστασις. Ὅταν βλέπω τὸ ξανθὸν (π. χ. εἰς ἄπιον ἢ πορτογάλλιον), ἀνακαλεῖται αὐθις εἰς τὴν συνειδήσιν ἢ ὀλικὴ παράστασις κίτρον· ὡσαύτως ὅταν γεύωμαι δριμύτητός τινος, ἢ ὅταν βλέπω μακρογόγγυλον σῶμα.

Ὡς γνωστὸν μία παράστασις ταράσσει ἢ ἐπισκοτίζει τὴν ἐτέραν, ἢ κατὰ καιροὺς ἐκβάλλει αὐτὴν ὅλως ἐκ τῆς συνειδήσεως. Παρατηρῶ π. χ. περὶ τὴν ἐσπέραν τὴν ὠραίαν γλαυκότητα τοῦ οὐρανοῦ· νῦν ὅμως ἐπιφαίνεται ἢ ἐρυθρότης τοῦ δύνοντος ἡλίου, δι' ἧς ἡ πρώτη παράστασις *γλαυκὸν* κωλύεται, ἢ ὅλως ἀποσοβεῖται ἐκ τῆς συνειδήσεως. Ἀκούω τὸ κελάδημα τοῦ ὄρτυκος, ἢ παριστῶ αὐτὸ μόνον εἰς τὸν νοῦν μου. Αἴφνης πίπτει βολὴ πιστολίου — οὕτως ἢ πρώτη παράστασις ἐντελῶς ἀπεσοβήθη.

Ἄλλὰ διὰ τῆς συνδέσεως μιᾶς παραστάσεως πρὸς ἐτέραν ἀνόμοιον προσκατᾶται ἢ πρώτη τοσαύτην δύναμιν, ὥστε δὲν δύναται εὐκόλως νὰ ἐκβληθῇ ἐκ τῆς συνειδήσεως, οὐδ' ἐκ τῆς μνήμης εὐκόλως ν' ἀφανισθῇ. Διότι παραστάσεις, στενῶς πρὸς ἄλλας συνδεδεμέναι, ἐπερεργῶσιν ἐπὶ τῶν ἀντιθέσεων των μετὰ τοῦ συνόλου τῆς ἰσχύος των.

Ἡ φωνὴ *ο* καὶ τὸ γράμμα *ο*, ὅταν ὁ παῖς ταῦτα συγχρόνως μανθάνῃ, ἐνοῦνται εἰς μίαν ὀλικὴν παράστασιν, διότι ἀμφότερα εἶναι ἀνόμοιοι παραστάσεις· ἢ παράστασις δὲ τῆς φωνῆς *ο* κρατύνεται διὰ τῆς παραστάσεως τοῦ γράμματός *ο* καὶ τούναντίον, ἢ παράστασις τοῦ γράμματός ἐνισχύεται διὰ τῆς παραστάσεως τῆς φωνῆς οὕτως, ὥστε τοιαύτην σύνθετον παράστασιν δὲν δύναται εὐκόλως ν' ἀπωθήσῃ μία ὁμοίος, ὡς π. χ. ἢ φωνή, ἢ τὸ γράμμα *ι*. — Ἡ παράστασις τοῦ τόνου *a* εἶναι ἰσχυρότερα καὶ ἐμμένει κάλλιον ἐν τῇ συνειδήσει, ὅταν ἐν τῇ διανοίᾳ ἦναι συνδεδεμένη μετ' ὁμοίου σημείου (νότα) *a*. Ἄλλ' ὅμως αἱ πλείους παραστάσεις — ποιούμεν δὲ τὴν παρέκβασιν ταύτην πρὸς πλείονα κατανόησιν τῶν λεγομένων — ἄς ἐν τε τῷ βίῳ καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὑποδεχόμεθα, δὲν εἶναι τόσον ἀπλαῖ, ὡς π. χ. ὠρισμένος φθόγγος, τόνος, χρῶμά τι γραμμῆ, ἰδιαιτέρα γεῦσις κ.τ.λ., ἀλλ' εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σύνθετοι, ὡς π. χ. ἢ ἴρις, καναρίνιον πτηνόν, δένδρον, ἢ οἰκία κ.ἄ., ἥτοι εἰκόνες ἀτόμων, ἢ ὡς ἀτόμων διανοουμένων αἰσθητῶν φαινομένων· τότε δὲ κατὰ πρῶτον ἀποκτῶ τὰς μερικὰς παραστάσεις, ὅταν τὸ ὅλον φαινόμενον χωρίζω εἰς γνωρίσματα. Οὕτω π. χ. δύναμαι διὰ χωρισμοῦ τῆς καθολικῆς

παραστάσεως ἴρις νὰ ἔχω τὰ γνωρίσματα ἢ τὰς μερικὰς παραστάσεις, πολλὰς καμπύλας γραμμὰς, πλάτος τοῦ τόξου καὶ τὰ χρώματα ἐρυθρόν, μηλινοειδές, ξανθόν, πράσινον, γλαυκόν, κυανοειδές καὶ ἰσοβαφές. εἰς τὸ καναρίνιον πτηνὸν ἔχομεν τὰς μερικὰς παραστάσεις ξανθόν, λαμπρότατον ἄσμα, βραχὺ ῥάμφος κτλ. Ὅταν ἡ ἐπιστήμη πραγματεύεται περὶ παραστάσεων καὶ ἐκτιθῆ π. χ. τοὺς ἀνωτέρω νόμους, ἐννοεῖ πάντοτε ἢ τοῦλάχιστον κατὰ πρῶτον μόνον ἀπλᾶς παραστάσεις· ὅταν δὲ ἐν τῷ βίῳ ἢ καὶ ἐν τοῖς μεθοδικοῖς διδασκτικοῖς βιβλίοις ὁ λόγος εἶναι περὶ παραστάσεων, ἐννοοῦσι ταῦτα πάντοτε παραστάσεις πραγμάτων δηλ. καθολικὰς παραστάσεις—σύνολον παραστάσεων ἢ ἄλλωσιν παραστάσεων. Ὅ,τι περὶ ἀπλῶν παραστάσεων λέγεται, πολλάκις βεβαίως ἰσχύει καὶ περὶ καθολικῶν παραστάσεων. Ἐπι δὲ συνδέονται αὗται, ἀποθωοῦσιν ἀλλήλας, ἔρχονται εἰς τὴν συνείδησιν καὶ ἀπέρχονται, αἴρονται καὶ τίθενται, ὡς τὰ ψηλαφήματα ἐμπνευστοῦ τινος ὄργανου ἢ κλειδοκυμβάλου, ὅταν ταῦτα κρούωνται καὶ αὖθις ἐγκαταλιμπάνωνται ὑπὸ τοῦ νοητοῦ δακτύλου· ὡσαύτως ἀνακαλοῦσιν ἀλλήλας κατὰ τὸν ἀνωτέρω νόμον. Συνδεδεμένα ἀνόμοιοι καθολικαὶ παραστάσεις περιέχουσι σύστημα παραστάσεων, ἐν δὲ μέλος τούτου ἀνακαλεῖ τὸ ὄλον σύστημα. Ἐὰν π. χ. περιγράψω τὸ πτηνὸν λάρος, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν θάλασσαν, παρ' ἧ κατοικεῖ ἀμφότερα θὰ σχηματίσωσι σύστημα παραστάσεων, ἐκάτερον δὲ τούτων ἀναπλάσσει τὸ ἕτερον. Ἐὰν λοιπὸν ἐνθυμηθῶ τὴν θάλασσαν, ἀναδύεται ἡ παράστασις λάρος, ἐὰν ἐνθυμηθῶ τὸν λάρον, ἐπέρχεται εἰς τὴν συνείδησιν καὶ ἡ παράστασις θάλασσα.

Τοιαῦτα συστήματα παραστάσεων εἶναι π. χ. κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἀριθμὸς καὶ ψηφίον, ἐννοια καὶ λέξις, πᾶγμα καὶ σημεῖον· ἐν λοιπὸν σύστημα ἀναπλάσσει τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἐν ἐνισχύει τὸ ἕτερον ἢ παρέχει αὐτῷ βοήθειαν. Ἐὰν ἅπαξ δηλωθῆ ἐννοια μὲ ὀρισμένην λέξιν, τότε ἐμμένει ἡ ἐννοια ἰσχυροτέρα ἐν τῇ ψυχῇ. Ἐὰν ἐν ἐμοὶ σημειώσω μὲ τινὰς γραμμὰς πᾶγμα τι, π. χ. ὀρισμένον ὄρος, τότε ἡ παράστασις τοῦ ὄρους τούτου γίνεται ἐν ἐμοὶ ἰσχυροτέρα καὶ ἰκανωτέρα πρὸς ἀπόθησιν ἄλλων παραστάσεων.

Τρίτος νόμος. Ἐὰν συγχρόνως παραστήσω τὰ χρώματα ἐρυθρόν, ξανθόν καὶ κυανοῦν, κατ' ἀρχὰς κωλύεται ἡ πρώτη παράστασις ὑπὸ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης, ὡσαύτως ἡ δευτέρα ὑπὸ τῆς τρίτης καὶ πρώτης κτλ. διότι πᾶσαι αὗται αἱ τρεῖς ἀνήκουσιν εἰς μίαν ἀρχὴν (εἰς τὴν τῶν χρωμάτων)· ὅθεν δύνανται μὲν νὰ παραβληθῶσι πρὸς ἀλλήλας, εἶναι ὅμως

ἐναντία ἀλλήλαις. Τοιαῦται παραστάσεις συγχωνεύονται βραδύτερον, ὅταν συγχρόνως λαμβάνωνται, εἰς μίαν σειρὰν παραστάσεων. Ἀλλὰ καὶ διαδοχικῶς λαμβανόμεναι ἐναντία παραστάσεις πιέζουσιν ἀλλήλας κατὰ πρῶτον καὶ τέλος ἀποτελοῦσι σειρὰν παραστάσεων. Ἐὰν νῦν ἀκούω τὸν τόνον c (do), εἶτα δὲ τὸν e (mi), εἶτα τὸν g (sol), εἶτα τὴν διὰ πασῶν c (do), αἱ παραστάσεις κατὰ πρῶτον βλάπτουσιν ἀλλήλας, βραδύτερον δὲ συγχωνεύονται εἰς σειρὰν παραστάσεων c, e, g, c. (do, mi, sol, do). Ἡ σειρὰ αὕτη τῶν παραστάσεων ἀποτελεῖ ἐν ὄλον, ὅταν δὲ βραδύτερον παρασταθῆ ἅπαξ ἐν μέλος (π. χ. c ἢ e), συνεπιστᾷ τούτο αὖθις ὄλην τὴν σειρὰν εἰς τὴν συνείδησιν, καθάπερ μέλος τῆς ἀλύσεως ἔλκει πρὸς ἑαυτὸ ὄλην τὴν ἄλυσιν. Ἡ κλίμαξ (ἐν τῇ μουσικῇ), μελωδία τις, τὰ ἑπτὰ χρώματα τῆς ἴριδος εἶναι σειραὶ παραστάσεων. Κατὰ τὰ παραδείγματα ταῦτα ἐνησυχολοῦμεθα εἰς ἀπλᾶς, ἐναντίας παραστάσεις, αἵτινες ἀπετέλουν σειρὰν ἀλλὰ καὶ ἀνόμοιοι καὶ σύνθετοι παραστάσεις δύνανται πρὸς ἀλλήλας νὰ συγχωνεύωνται εἰς σειράς, ὅταν κατὰ διαδοχὴν ἀντιλαμβάνηται αὐτῶν ἡ ψυχὴ, π. χ. θεωρῶ βροντὰς καὶ ἀστραπάς· κατὰ πρῶτον παρατηρῶ τὰ μαῦρα νέφη, εἶτα τὸν πάταγον τῆς θυέλλης, εἶτα τὸ φέγγος τοῦ πίπτοντος κεραυνοῦ, εἶτα ἀκούω τὴν βροντὴν παταγοῦσαν, εἶτα αἰσθάνομαι τὴν θειώδη ὀσμὴν. Πᾶσαι αἱ ἀνόμοιοι παραστάσεις, μαῦρον, πάταγος, φέγγος, βροντὴ, θειώδης ὀσμὴ, σχηματίζουσι σειρὰν παραστάσεων, ἐφ' ὅσον ἐν βραχεῖα ἀλληλουχίᾳ παρατηρήθησαν.—Ἡ παράστασις διηγήσεώς τινος, π. χ. τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου, εἶναι σειρὰ παραστάσεων.

Ἡ σειρὰ ἀριθμῶν σχηματίζει σειρὰν παραστάσεων, ἐπι δὲ τὰ γράμματα ἢ αἱ φωναὶ (συλλαβαὶ) λέξεώς τινος· ἀλλ' αἱ λέξεις προτάσεως ἢ ὀλοκλήρου στροφῆς ἄσματος ἢ καὶ ὀλοκλήρου ἄσματος σχηματίζουσι σειρὰν συνισταμένην ἐκ συνθέτων μελῶν. Καὶ αἱ σειραὶ δ' αὖθις δύνανται νὰ συνδεθῶσιν εἰς διστοιχίας καὶ εἰς μεζοναζ ἀλύσεις· οὕτω π. χ. κείμενον καὶ μελωδία ἄσματος τινος ἀποτελοῦσι διστοιχίαν, ἅτινα εἶναι πρὸς ἀλλήλα ἀνόμοια (δηλ. τόνος καὶ λέξις εἶναι πρὸς ἀλλήλα ἑτερογενεῖς παραστάσεις). Ἐὰν δ' αὖθις ποικιλοτρόπως συνάπτωνται συστήματα καὶ σειραὶ παραστάσεων, τότε προκύπτουσι πλήθη παραστάσεων, ἅτινα καὶ αὖθις δύνανται νὰ γίνωσι συνδέσεις πρὸς κύκλους παραστάσεων. Τοιοῦτοτρόπως ἐν τῇ γεωγραφίᾳ συνίσταται ἡ παράστασις χώρας τινός, ὡς λ. χ. τῆς Ἑλβετίας ἐκ πολλῶν παραστάσεων, ἐξ ὧν ἡ παράστασις τῶν Ἀλπεων ἀποτελεῖ ἐν σύστημα, ἡ παράστασις τῶν ἐν Ἀλπεσι

φυτῶν καὶ ζώων δεύτερον σύστημα, ἢ τῶν ἐλβετικῶν πόλεων παράστασις τρίτον σύστημα παραστάσεων κτλ. Εἰς τὴν διδασκαλίαν λοιπὸν ὁ σχηματισμὸς τῆς σειρᾶς παραστάσεων εἶναι σπουδαιοτάτης ἀξίας.

Ἐὰν ὁ διδάσκαλος διδακτικὴν τινα ὕλην ἐναργῶς παρέστησε καὶ καλῶς διεπραγματεύθη, δέον εἶτα ὀρθῶς νὰ δηλώσῃ τὰ ἐξαχθέντα τῆς διδασκαλίας ἀποτελέσματα, ἀρμοδίως νὰ διευθετήσῃ καὶ εἶτα νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν μνήμην, ἥτοι δέον νὰ πράξῃ, ὅπως ὁ φαρμακοπώλης, ὅστις, ἀφ' οὗ πληρώσῃ τὰ κιβώτιά του, ταῦτα εὐπρεπῶς τακτοποιεῖ καὶ εἰς σειρᾶς τίθησιν οὕτως, ὥστε πάντα καὶ τὰ καθ' ἕκαστα—τὰ βάρματα, τὰ ἐκχυλίσματα, τὰ βότανα, τὰ ἔμπλαστρα καὶ οἱ σάπωνες—νὰ ἴναι ἐν τῷ οἰκίῳ τόπῳ. Τοιαῦται σειραὶ παραστάσεων παρέχουσιν εἶτα ἐρρυθμισμένην γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην, εἰσδύονται εὐκόλως εἰς τὴν ψυχὴν, πιστῶς ἀναπλάσσονται καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος, ἅτε διεγείρουσαι προσδοκίας.

Εἰς σειρᾶς παρίστανται αἱ λίαν διάφοροι παραστάσεις, εἴτε αἰσθηταὶ ἢ γενικαὶ (ἐννοιαὶ) εἶναι, εἴτε μερικαὶ ἢ καθολικαὶ παραστάσεις εἶναι, εἴτε κρίσεις εἶναι, τέλος, πᾶσαι αἱ γνῶσεις, ἐν αἷς διακρίνονται μερικαὶ συγγενεῖς ἢ ἐναντία περιπτώσεις.

Ἐποίησαμεν π. χ. ἐν τῇ ἀριθμητικῇ τῶν παιδῶν σαφές, ποσάκις εἶναι 2×8 , 3×8 , 4×8 κτλ. ἀφ' οὗ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν (8) πολλακίς προσεθέσαμεν τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀριθμητηρίου. Ἐὰν τὸ πρόβλημα ὀρθῶς κατενόηθη, τότε ἀνάγκη νὰ κατατάξωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας εἰς σειρᾶς.

$$\begin{aligned} 1 \times 8 &= 8 \\ 2 \times 8 &= 16 \\ 3 \times 8 &= 24 \\ \text{κ.τ.λ. ἕως} \\ 10 \times 8 &= 80 \end{aligned}$$

Οὕτως ἔχομεν σειρὰν παραστάσεων τοῦ κεφαλισμοῦ.

Τὸ ἀλφάβητον οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ σειρὰ ἀπλῶν παραστάσεων—τῶν γραμμάτων.

Ἐὰν ἐν τῇ γεωμετρικῇ διεπραγματεύθημεν τὰ εἶδη τῶν τριγῶνων, ἐν τέλει θὰ ποιήσωμεν τὴν ἐξῆς σειρὰν.

Τρίγωνα δύνανται νὰ ἴναι·

1. ἐν σχέσει πρὸς τὰς πλευράς των·

A. ἰσόπλευρα, ἢ

B. ἰσοσκελῆ, ἢ

Γ. σκαληνά·

2. ἐν σχέσει πρὸς τὰς γωνίας των·

A. ὀρθογώνια, ἢ

B. ἀμβλυγώνια, ἢ

Γ. ὀξυγώνια.

Ἐν τῇ φυσικῇ αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα, ὡς ψῦχος καὶ πάχος, θερμότης καὶ τῆξις χιόνος, ἢ ἐν τῷ ὕψει πίεσις τοῦ ἀέρος καὶ ἡ ἀνάβασις τοῦ βαρομέτρου, ἀστραπὴ καὶ βροντὴ ἀποτελοῦσι δικώλους σειρᾶς παραστάσεων.

Ἐὰν εἰς ὀρίμους μαθητὰς διεπραγματεύθημεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἱστορίας γερμανοὺς αὐτοκράτορας, ἐν τέλει ἀνάγκη εἶναι νὰ κατατάξωμεν (σύστημα) αὐτοὺς εἰς σειρᾶς καὶ π. χ. νὰ εἰπώμεν.

Ἐμάθομεν.

1. Δύο ἀπογόνους τοῦ Καρόλου· Κάρολον τὸν μέγαν καὶ Λουδοβίκον τὸν Γερμανόν.

2. Δύο αὐτοκράτορας ἐκ τοῦ σαξονικοῦ οἴκου, Ἐρρίκον τὸν Α' καὶ Ὁθωνα τὸν μέγαν.

3. Ἐνα Σάλιον ἢ Φράγγον, τὸν Ἐρρίκον Δ' καὶ

4. Δύο Χοχενστάουφεν, Φρειδερίκον Βαρβαρόσσαν καὶ Φρειδερίκον τὸν Β'.

Ἐὰν διεπραγματεύθημεν τὴν γεωγραφίαν τῆς Γερμανίας, ἐν τέλει κατατάσσω τὰς ἀποκτηθείσας γνῶσεις εἰς σειρᾶς.

1. Ὅρη· Ἄλπεις, Σβάρτσβαλδ (μέλας δρυμὸς), Φογέσεν κτλ.

2. Ποταμοί. Ἰστρος, Ρῆνος, Ἀμάσιος, Βίσουργις κ. ἄ.

3. Ὅρυκτά· ἀμμίτης, τίτανος, γεώδεις ἄνθρακες, σίδηρος κτλ.

4. Φυτὰ· οἶνος, σῖτος, καρποφόρα δένδρα κτλ.

5. Ζῶα· ἔλαφοι, δορκάδες, ἀγριόχοιροι κ. ἄ.

6. Κάτοικοι κτλ.

Αἱ τῶν παραστάσεων σειραὶ εἶναι ἀείποτε τὸ ὑπὸ τῶν διδασκάλων καὶ μαθητῶν κοινῶς συναγόμενον ἀποτέλεσμα· ὅθεν οὐδέποτε πρέπει τις νὰ ἀρχηται τῆς διδασκαλίας ζητήματός τινος, μικροῦ ἢ μεγάλου μὲ σειρᾶς παραστάσεων, ἀλλ' ὀφείλει πάντοτε σὺν ταύταις νὰ τελευτᾷ, ἄλλως ἐν πίσῳ ἢ κεραμείᾳ γίγνεται, ὅπως μάλιστα συχνάκις συμβαίνει τοῦτο τοῖς μὴ παιδαγωγικῶς μορφωθεῖσι διδασκάλοις ἀνωτέρων Σχολείων,

Κατὰ ταῦτα ἄρα δὲν εἶναι ὀρθόν, ἐὰν ἡ διδασκαλία τῶν ξένων γλωσσῶν ἄρχεται ἐκ τῆς κλίσεως ὀνομάτων καὶ ῥημάτων· ἡ κλίσις τούτων δέον πολλῶ μᾶλλον νὰ διασαφηνίζηται καὶ ἀναπτύσσεται κατὰ πρῶτον διὰ παραδειγμάτων καὶ εἶτα ἐκ τούτων νὰ συνάγῃ τις τὰ ἀποτελέσματα συντεταγμένα εἰς σειράς. —

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω λοιπὸν θεωρίαν τῶν τριῶν τούτων ψυχολογικῶν νόμων ἐδείχθη, ὅτι αἱ παραστάσεις ἐν τῇ ψυχῇ δὲν εἶναι φύρδην μίγδην, ὡς τὰ σπειρία σωροῦ ἄμμου, ἀλλὰ ποικιλοτρόπως πρὸς ἀλλήλας συμπλέκονται, ὡς τὰ νήματα τεχνητοῦ ὑφάσματος, καὶ διέρχονται ὡς τὰ μέρη πολυυδρίας. Ἡ ψυχὴ σπεύδει ἀείποτε νὰ συγκεφαλαιώσῃ πάσας αὐτῆς τὰς καταστάσεις εἰς μικρότερον ἢ μεγαλείτερον ὅλον, εἰς μίαν ἐνότητα· ἐπὶ τῆς ἐργασίας δὲ ταύτης τῆς ψυχῆς ἐρείδεται ἡ Μεταφυσικὴ, ἡ χαρακτηριστικὴ τὴν ψυχὴν ὡς ἀπλὴν (μίαν) οὐσίαν.

Σπουδαιότατον κεφάλαιον τῆς Διδακτικῆς εἶναι περαιτέρω ἡ ἐπιμέλεια περὶ τῆς ὀρθῆς ὑποδοχῆς καὶ ἐξοικειώσεως τῆς διδακτικῆς ὕλης· αὕτη (ἡ διδακτ. ὕλη) στηρίζεται ἐπὶ τῶν νόμων τῆς ὑποδοχῆς παραστάσεων καὶ τῆς τούτων ἐξοικειώσεως. Εἶπωμεν βραχέα τινὰ περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου κεφαλαίου.

Ἡ καλὴ ἡμῶν πνευματικὴ μόρφωσις ἐξήρτηται ἐκ τῆς σαφηνείας τῶν παραστάσεων. Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ διδάσκαλος βεβαίως εἶναι ἐν τῷ Σχολείῳ ὁ ἄριστος ὁδηγός, ὁ ἐπιστάμενος καὶ δύσκολα μαθήματα νὰ καθιστᾷ εἰς τοὺς μαθητὰς εὐκόλα καὶ σαφῆ, ὡς διαυγὲς ὕδωρ, νὰ ἐνθῆται δὲ εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀείποτε σαφεῖς παραστάσεις. Συντεταραγμένη κεφαλὴ μετὰ ἀσαφῶν, ἀκρίτων ἰδεῶν καὶ ἐννοιῶν δὲν δύναται νὰ παράσχη τοιαύτην λειτουργίαν· ὅθεν ἀνάγκη αὐτὸς ὁ διδάσκαλος νὰ ἔχῃ σαφῆ κεφαλὴν. — ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνον τοῦτο, ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ποῦ κατ' οὐσίαν συνίσταται ἡ σαφηνεία τῶν παραστάσεων καὶ πῶς αὕτη ἐντίθεται εἰς τὰς κεφαλὰς μικρῶν καὶ μεγάλων παιδίων. Ἡ σαφηνεία τῶν παραστάσεων δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μετὰ τῆς ἰσχύος τοῦ αἰσθήματος. Βολὴ πυροβόλου ποιεῖ ὀξυτέραν ἐντύπωσιν, ἢ ἡ γλυκεῖα ὠδὴ τῆς ἀηδόνος, παρέχει ἄρα ἰσχυρὸν αἰσθημα, ἀλλ' ὅμως δὲν παρέχει (ἢ βολὴ πυροβόλου) ἀπολύτως καὶ ἐν πάσαις ταῖς περιπτώσεσι σαφῆ παράστασιν, π. χ. ὅταν συμβαίῃ συγχρόνως μετὰ τῆς ἰσχυρᾶς βροντῆς ἐπὶ κακοκαιρίας. Νέα παραστάσις ἢ θέα εἶναι φυσικὰ ἰσχυροτέρα, ἢ μία ἀναπλασθεῖσα· ἂν δὲ ἦναι καὶ σαφεστέρα, δὲν ἐρρέθη ἔτι. Σαφῆς παράστασις εἶναι ἐναργής, ζῶσα, ἰσχυρὰ καὶ ἀκριβῆς ἀναμνηστικὴ εἰκὼν, οὐχὶ ἄρα ἀσθενής·

ἀμυδρά καὶ ἄχρους, ὡς ἀνεπιτυχῆς φωτογραφία. Ἐὰν καθολικὴ τις παράστασις δέον νὰ ἦναι σαφῆς, ἀνάγκη νὰ κατανοήσῃ τις ἀκριβῶς τὰς μερικὰς αὐτῆς παραστάσεις (τὰ γνωρίσματα) καὶ ἀπ' ἀλλήλων νὰ διακρίνῃ. Ἐὰν π. χ. ἔχω σαφῆ παράστασιν τοῦ κυανοῦ χρώματος, ἀνάγκη αὕτη νὰ ἦναι ἰσχυρὰ καὶ ἀκριβῆς εἰκὼν, δὲν πρέπει νὰ κλινῇ πρὸς τὸ ξανθὸν ἢ πράσινον. Ἐὰν ἔχω σαφῆ παράστασιν πορτογαλλίου, παρίσταται μοι αὕτη ἐν ἀκριβεῖ τύπῳ, δὲν εἶναι ἄχρους εἰκὼν δυναμένη νὰ συγχέηται καὶ μετὰ κίτρου, καὶ δύναται νὰ διατηρῶ ἀκριβῶς τὰ γνωρίσματα ἀπ' ἀλλήλων, τὸ μηλινοειδὲς ξανθὸν χροῶμα, στρογγύλον σχῆμα καὶ γλυκεῖαν ὑπόξυνον γεῦσιν. Σαφεῖς παραστάσεις ἐξέχουσιν ἐν τῇ συνειδήσει ἐκ τῶν ἄλλων, ἐπιπολάζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἐπισπῶνται πρὸς ἑαυτὰς τὴν προσοχὴν τῆς ψυχῆς· ὅσῳ δὲ μείζων εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς σαφηνείας παραστάσεώς τινος, τοσοῦτω μείζων εἶναι ἡ προσοχή.

Νῦν λοιπὸν προβάλλομεν τὸ ζήτημα, πῶς, διὰ ποίων ἐπιμελητῶν γεννῶνται σαφεῖς παραστάσεις ;

Ἄποκρινόμεθα· Γεννῶνται 1. διὰ τῆς ἰσχύος (ἐντασις) τοῦ αἰσθήματος. Φωνὴ φθεγγομένη ἰσχυρῶς καὶ ἐξακουστῶς, γράμμα ἀμυστὶ προγεγραμμένον, εἰκὼν πράγματός τινος παριστανομένη ἐν προσφάτοις, ζωηροῖς χρώμασι κατανοεῖται σαφέστερον, ἢ φωνὴ λεπτῶς φθεγγομένη, γράμμα ἀσθενῶς προγεγραμμένον καὶ εἰκὼν παριστανομένη ἐν ἀσθενέσιν, ἀμυδροῖς χρώμασιν.

Ἄλλ' ὅμως δὲν πρέπει πάλιν τὰ αἰσθήματα νὰ ἦναι καὶ λίαν ὀξέα, διότι ἄλλως ἀπαμβλύνουσι τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν.

2. Πρὸς γένεσιν σαφῶν παραστάσεων δέον μόνον μία ἢ τινες παραστάσεις συγχρόνως (ἐφάπαξ) νὰ παρίστανται ἢ βραχὺ τι ἐφεξῆς. — Ὁ ἐν πινακοθήκῃ ἐπὶ βραχὺν χρόνον πολλὰς εἰκόνας θεωρῶν, ἢ ὁ ἐκ τῆς σιδηροδρομικῆς συνολικῆς μέγαν ἀριθμὸν πραγμάτων βλέπων, οὐδενὸς πράγματος ζωηρὰν παράστασιν λαμβάνει, διότι τὰ πολλὰ αἰσθήματα κωλύουσιν ἄλληλα καὶ διασπῶσι τὴν προσοχὴν.

Ἐὰν ἐν τῇ γραπτοαναγνωστικῇ διδασκαλίᾳ φωνῆς τινος διδάσκηται καὶ τὸ γραπτὸν καὶ τὸ ἐντυπον γράμμα, ὁ μαθητὴς δὲν λαμβάνει σαφῆ παράστασιν. Πρὸς τοῦτο δέον τις ἐν τῇ κατωτάτῃ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τάξει νὰ διδάξῃ κατὰ τὴν πρώτην ἐξαμηνίαν μόνον τὴν διὰ γραφῆς ἀνάγνωσιν (ἄνευ ἐντύπου βιβλίου). εἶτα ἐντίθησιν ὁ μαθητὴς εἰς τὴν ψυχὴν του διὰ μίαν φωνὴν μόνον σημεῖόν τι, ὅπερ καὶ πάραυτα δύναται νὰ γραφῆ καὶ πολλάκις ν' ἀναπλασθῆ (πρὸβλ. κατωτέρω 5), οὕτω δὲ

γεννάται σαφής αντίληψις. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ μαθήματός τινος δέον συνήθως μόνον ἐν ὅλον, ὅρος, ζῶον, φυτὸν κτλ. ἀκριβῶς νὰ περιγράψω καὶ ἐξετάσω, μόνον μίαν διήγησιν νὰ διεξέλθω, διότι τὰ πολλὰ πιέζου- σιν ἄλληλα καὶ παρακωλύουσι τὴν σαφήνειαν.

Ἐν τούτῳ κεῖται καὶ ἡ διδακτικὴ ἀπαιτήσις· ἡ διδακτικὴ ὕλη δέον νὰ διαιρῆται εἰς μικρὸν μεθοδικὸν ὅλον καὶ μόνον ἐν ἐφάπαξ ἐν ἐνὶ ἢ ἐν τισι μαθήμασιν ἀκριβῶς νὰ διαπραγματεύηται.

3. Εἰς τὴν ἀντίληψιν νέων παραστάσεων ἀνάγκη πρὸς ἀκριβῆ πάν- των θεωρίαν καὶ ἐντελῆ κατανόησιν ν' ἀφελθῆ χρόνος· διότι τάτε ψυχικὰ συμβάντα κατὰ τὴν πορείαν των καὶ τὰ ἰνδάλματα τῆς ψυχῆς πρὸς γέ- νέσιν των ἀπαιτοῦσι χρόνον. Ὡς δὲ ἡ ἀλήθεια, οὕτω καὶ ἡ παράστασις εἶναι θυγάτηρ τοῦ χρόνου.

Ἐὰν ἴδω τὴν ἀστραπὴν μόνον ἄπαξ ἐν ἀκαρεῖ, οὐδεμίαν σαφῆ εἰκόνα αὐτῆς δύναμαι νὰ ἔχω· ἀγνοῶ τὸ χρῶμα τοῦ φωτός της, τὸν δρόμον, ὃν κατὰ τὴν φορὰν της ἔλαβε, τὸ πάχος τοῦ σπινθηρός κ.τ.λ.

Καθήμενος ἐν τῷ ταχέως τρέχοντι σιδηροδρόμῳ, διέρχομαι παλά- τιόν τι. Ἐν ἀκαρεῖ ἠρᾶνίσθη αὐθις τοῦτο ἐκ τῶν βλεμμάτων μου. Νῦν δέον νὰ εἴπω, πόσους πύργους ἔχει, πῶς εἶναι αἱ στέγαι κεκοσμημέναι, κατὰ ποῖον ῥυθμὸν εἶναι ἠχοδομημένον καὶ ἐφεξῆς. — Ἀδυνατῶ νὰ πράξω, πάντα ταῦτα, διότι ἐξ ἐλλείψεως χρόνου δὲν ἔλαβον σαφῆ παράστασιν τοῦ παλατίου. — Ὡς πρὸς τὴν κατανόησιν δηλαδὴ ἀντικειμένου τινὸς ἰσχύει ὁ ἐξῆς ψυχικὸς νόμος, ἀντικειμένου τινὸς γινώρισμα, ὅπερ δὲν παρατηρεῖ τις ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ ὅλου ἀντικειμένου, καὶ κατὰ τὴν ἀνάπλασιν ἐκλείπει.» Ὑποθεσίσθω ὅτι π. χ. εἶδον τὸ δωμά- τιον περιφήμου ἀνδρός. Νῦν ἐρωτῶμαι, ὅποιον τάπητα εἶχεν αὐτό; Ἀγνοῶ, δὲν δύναμαι περὶ τούτου νὰ σκεφθῶ, διότι κατὰ τὴν παρατή- ρησιν τοῦωματίου δὲν ἔστρεψα ἰδιαιτέραν προσοχὴν πρὸς τὸν τάπητα.

4. Ὁ νόμος οὗτος ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀλήθειαν, ὅτι κα- θολικαὶ παραστάσεις καὶ συστήματα παραστάσεων διασαφηνίζονται, ἐάν τις τὰ καθ' ἕκαστα μέρη αὐτῶν (= τὰς ἀπλᾶς ἢ μερικὰς παραστάσεις) ἀκριβῶς διαχωρίσῃ καὶ ἐξετάσῃ ἰδιαιτέρως ἐν ἕκαστον. Ἐὰν θέλω νὰ ἔχω σαφῆ παράστασιν λέοντος, ἀνάγκη νὰ παρατηρήσω τὸ μέγεθός του, τὸ χρῶμά του, τὴν κεφαλὴν του, τὸ στόμιόν του, τὴν χαιτὴν του, τοὺς ὀνυχᾶς του, τὴν φωνὴν του κτλ. ἐν ἕκαστον μέρος ἰδιαιτέρως.

5. Ἀνάγκη πρὸς γένεσιν σαφῶν παραστάσεων νὰ γίνῃ συχνοτέρα παρατήρησις καὶ ἀνάπλασις τῆς εἰκόνας, σῶμα δὲ καὶ σύνδεσις τῶν

ὁμοίων ἢ συγγενῶν προτέρων παραστάσεων. — Ἡ συχνοτέρα ἀντίληψις καὶ ἡ ἐπανάληψις (= ἀνάπλασις) παραστάσεως ἐννοεῖται βεβαίως ὀ- κοθεν, διότι οὕτω μόνον ἢ ἐν τῇ ψυχῇ προκληθεῖσα ἐντύπωσις ἀποβαίνει σαφεστέρα καὶ κάλλιον ἐγχαράσσεται.

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΦΩΣΗΣ

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΤΑ ΕΙΣ Γ'.

Νομὸς Κερκύρας

Σκοπός. Σήμερον, ἀγαπητοὶ μοι παῖδες, θὰ ἐπισκοπήσωμεν ταύτας τὰς χώρας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν νομὸν Κερκύρας· (ὁ διδ. δεικνύει ἐπὶ τοῦ χάρτου κτλ.). Ἐπανάληψις τοῦ σκοποῦ μετὰ τῆς δηλώσεως τοῦ ὀνό- ματος τῶν χωρῶν.

1. Στάδιον. Τίς γνωρίζει νὰ μας εἴπῃ τι περὶ τῆς Κερκύρας, Λευ- κάδος καὶ τῶν Παξῶν; — Ἐνταῦθα μνημονεύονται καὶ τὰ ἐξῆς γνω- στά ταῖς μαθηταῖς: Ὁ πολυμήτις Ὀδυσσεὺς μετὰ τὸ ναυάγιον ῥίπτει- ται ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης εἰς τὴν Σχερίαν (Κέρκυραν), χώραν τῶν Φαιάκων. Ὁ φιλόξενος βασιλεὺς Ἀλκίνοος φιλοξενεῖ αὐτὸν μεγαλο- πρεπῶς, τῷ δίδει δῶρα ξενίας καὶ ἀποστέλλει εἰς τὴν Ἰθάκην διὰ πλοίου πρῶτην φορὰν ριπτομένου εἰς τὴν θάλασσαν. Κέρκυρα, ἀφορμὴ τοῦ Πελο- ποννησιακοῦ πολέμου κτλ. εἶτι καὶ ἄλλο. Ἡ Κέρκυρα, ἡ Λευκάς καὶ οἱ Παξοὶ εἶναι νῆσοι.

2. Στάδιον. Θέσις τῶν νήσων. Ποῦ κεῖται ἡ Κέρκυρα; — Ποῦ ἡ Λευκάς; — Ποῦ οἱ Παξοί; — Οἱ μαθηταὶ ἀποκρίνονται· ὁ διδάσκαλος συμπληροῖ. — Ἡ Κέρκυρα κεῖται εἰς τὴν βορροειδυτικωτάτην ἄκραν τῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος ἀντικρὺ τῆς Ἠπείρου· ἡ Λευκάς εἰς τὴν δυτικὴν ἄκραν τῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν τῆς Κεφαλληνίας καὶ πλη- σίον τῆς Ἀκαρνανίας, οἱ δὲ Παξοὶ μεταξὺ Λευκάδος καὶ Κερκύρας. Ἀπασαὶ αἱ χώραὶ αὗται ἀνήκουσιν εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ ἀποτελοῦσιν ἴδιον νομὸν, τὸν τῆς Κερκύρας.

Σχήμα, μέγεθος, έδαφος.

Ὅποιον τὸ σχῆμα τῶν νήσων ; — τὸ μέγεθος ; — ὁ διδ. συμπληροῖ.
— Ἡ Κέρκυρα ἔχουσα σχῆμα δρεπανοειδές φέρεται ἀπὸ τοῦ βορρείου πρὸς τὸ Νοτιοδυτικὸν τοῦ ὀρίζοντος καὶ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη. Ἡ Λευκάς ἔχουσα σχῆμα σχεδὸν ἐπίμηκες φέρεται ἀπὸ τοῦ Βορρειοανατολικοῦ πρὸς τὸ Νοτιοδυτικὸν τοῦ ὀρίζοντος, ἀπολήγουσα εἰς ἓνα βραχίονα. Οἱ Παξοὶ εἶναι νῆσος μικρά, μακρὰ καὶ στενὴ καὶ φέρεται ἀπὸ τοῦ ΒΔ. πρὸς τὸ ΝΑ. τοῦ ὀρίζοντος. Ἰγρογράφῃσις τοῦ σχήματος τῶν νήσων (ὁ διδ. Ἰγν. ἐπὶ τοῦ μαυροπ. οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῶν γεωγραφικῶν τετραδίων). Τί δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ χάρτου περὶ τοῦ ἐδάφους τῶν νήσων ; — Οἱ μαθηταὶ ἀποκρίνονται ὁ διδ. συμπληροῖ. Τὸ ἔδαφος τῆς Κερκύρας ἐν γένει εἶναι ὀρεινόν· ὑπάρχουσιν ὅμως ἐπὶ τῆς νήσου καὶ τινες κοιλάδες καλλιεργούμεναι πρὸς δημητριακοὺς καρπούς. Πρὸ τῆς Κερκύρας ὑπάρχει ἀκρωτήριο καλούμενον Ἀράτης· εἰς δὲ τὸ ΝΑ. αὐτῆς κεῖται ἡ Λευκίμμη ὀνομαστὸν ἀκρωτήριο διὰ τὴν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ναυμαχίαν τῶν Κερκυραίων καὶ Κορινθίων. Ἡ Λευκάς εἶναι μᾶλλον ὀρεινὴ· μόνον δὲ τὸ Βόρειον μέρος αὐτῆς εἶναι πεδινόν, καλλιεργούμενον πρὸς δημητριακοὺς καρπούς· πρὸς Νότον τῆς Λευκάδος κεῖται τὸ ἀκρωτήριο Λευκάτας. Ἡ Λευκάς ἔχει ἄφθονα ὕδατα. Ἡ δὲ νῆσος Παξοὶ εἶναι πετρώδης καὶ ἄνυδρος. Ποταμὸς ἄξιος λόγου εἰς οὐδεμίαν τῶν εἰρημένων νήσων ὑπάρχει. Ἰγρογράφῃσις τοῦ ἐδάφους τῶν νήσων (ὁ διδ. κτλ.)

Ἡ Κέρκυρα, ἡ Λευκάς καὶ οἱ Παξοὶ πολιτικῶς ἀποτελοῦσιν ἓνα νομὸν τῶν Ἰονίων νήσων, καλούμενον «Κερκύρας». Οἱ κάτοικοι τοῦ νομοῦ τούτου συμποσοῦνται εἰς 105,000, ἰδίως δὲ τῆς μὲν Κερκύρας εἰς 76,000, τῆς δὲ Λευκάδος εἰς 24,000 καὶ τῶν Παξῶν εἰς 6,000.

Κεῖται ἄλλη νῆσος πλησίον τῆς Κερκύρας ; — Λευκάδος ; — Παξῶν ; — Ἡμεῖς διὰ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Κέρκυραν, Λευκάδα, καὶ Παξοὺς πῶς θὰ διευθυνθῶμεν ; διὰ τίνων χωρῶν, πόλεων, κωμοπόλεων θὰ διέλθωμεν ; — Συγκρίνατε τὸ μέγεθος τῶν νήσων πρὸς ἀλλήλας, πρὸς ἄλλας γνωστάς ! ποία εἶναι μεγαλειτέρα ; εὐφοριτέρα ; — Ἐπὶ τίνος ζῶσι πλείοτεροι κάτοικοι ;

Τί δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν περὶ τῶν λιμένων τῶν νήσων ; Ὁ λιμὴν τῆς πόλεως Κερκύρας εἶναι εὐρυχωρότατος καὶ ἀσφαλέςτατος μὲ ὠραίαν καὶ ἐκτεταμένην προκυμαίαν, καὶ νεύει πρὸς τὸ ΒΑ. τοῦ ὀρίζοντος. Ὁ

λιμὴν τῆς πόλεως Γαίου τῶν Παξῶν εἶναι ἀσφαλέςτατος καὶ ἔχει ὠραίαν προκυμαίαν.

Τὸ κλίμα τῆς Κερκύρας εἶναι γλυκύτατον καὶ ὑγιεινότατον. Τῶν δὲ ἄλλων νήσων ἐν γένει ὑγιεινόν.

Προϊόντα, ζῶα, πόλεις, κωμοπόλεις.

Τὶ συμπεραίνετε ἐκ τῶν λεχθέντων περὶ τῶν προϊόντων τῶν νήσων ; — Οἱ μαθηταὶ ἀποκρίνονται — ὁ διδάσκαλος συμπληροῖ. Τὸ κυριώτερον προϊόν τῶν νήσων τούτων εἶναι τὸ λαμπρὸν ἔλαιον, οὔτινος πολλὰ χιλιὰδες ὀκάδων ἀποστέλλονται εἰς Εὐρώπην. Ἐν Κερκύρα ἰδίως ἐκ τοῦ προϊόντος τούτου ἐν εὐφορίᾳ εἰσάγονται περὶ τὰ 20 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἡ Κέρκυρα παράγει καὶ ἄλλα προϊόντα π. χ. γεώμηλα ἄφθονα, λινόσπορον, βαλανίδια, πορτοκάλια, σῦκα καὶ κίτρα. Ὁ μέλας καὶ ἐξαίρετος τὴν γεῦσιν οἶνος τῆς Λευκάδος εἰσάγεται εἰς τὴν Εὐρώπην ἐν Λευκάδι ὑπάρχουσιν ἀλικαὶ καὶ ἰχθυοτροφεία. Ἡ κτηνοτροφία τῶν νήσων συνίσταται εἰς αἴγας, πρόβατα καὶ βοῦς.

Πρωτεύουσα τῆς Κερκύρας εἶναι ἡ Κέρκυρα, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ, κεῖται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς νήσου ἔχουσα ἐν γένει στενὰς ὁδοὺς, ὑψηλὰς οἰκίας, ὠραίας καὶ δενδροφύτους πλατείας, κοσμουμένας ὑπὸ ἀνδριάντων ἐπισήμων ἀνδρῶν.

Ἡ πόλις αὕτη κατοικεῖται ὑπὸ 20,000 κατ. ἐξ ὧν πολλοὶ ἔβραιοι· ἔχει εὐρυχωρότατον λιμένα, πολλὰ βιομηχανικὰ καταστήματα π. χ. σιδηρουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, χαρτοποιηνοποιεῖα, χειριδοποιεῖα, πλινθοποιεῖα, σαπωνοποιεῖα κτλ. Εἶναι δὲ καταλληλοτάτη ὑπὸ τε στρατηγικὴν καὶ ἐμπορικὴν ἔποψιν, διεξάγει σημαντικὸν ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἡπείρου καὶ ἔχει καὶ στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ φρενοκομεῖον. Παρ' αὐτὴν κεῖνται τέσσαρα λόγου ἄξια προάστεια, τὸ Μαντοῦκι (4 χιλ. κατ.) ἡ Γαρίτσα (2,160) ὁ ἄγ. Ῥόκος (820) καὶ ὁ Ἀνεμόμηλος (750 κ.). Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εὐρίσκειται καὶ τὸ σεπτὸν λείψανον τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἐντὸς χρυσῆς λάρνακος. Ὅτε ἡ Κέρκυρα διετέλει ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν, οἱ ἄγγλοι ὠχύρωνον αὐτὴν μὲ φρούρια ὀχυρώτατα, ὑπερμεγέθη ὀχυρώματα, βαθείας τάφρους καὶ πολλὰς κανονοστοιχίας· ἅμα τὴ παραχωρήσει ὅμως αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα (1864) κατηδάφισαν καὶ ἀφώπλισαν τὰ φρούρια. Ἐπὶ τῆς Κερκύρας ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ μικρὰ χωρία. Ἐπὶ τῆς Λευκάδος πρὸς Βορ. μεταξὺ τριῶν φρουρίων ἡ Λευκάς μικρὰ

πόλις κατοικουμένη ὑπὸ 5,000 κατ. ἥτις ἔχει ξυλίνας οικοδομάς, κήπους ὠραίους καὶ ἄφθονα ὕδατα· ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι κῶμαι, ἄλυκαὶ καὶ ἰχθυοτροφεῖα. Ἡ νήσος αὕτη τὸ πάλαι ἠνοῦτο μετὰ τῆς Ἀκαρνανίας· ἐχωρίσθη δὲ ἀπ' αὐτῆς δι' ἀβαθοῦς καὶ στενῆς αὐλακος, δι' ἧς διέρχονται τὰ πλοῖα. Οἱ κάτοικοι μεταβαίνουνσι καὶ πεζῇ εἰς Ἀκαρνανίαν διὰ κινητῆς ξυλίνης γεφύρας κατεσκευασμένης ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ. Ἐπὶ τῆς Λευκάδος ὑπάρχουσι καὶ τινα μικρὰ χωρία.

Ἐπὶ τῆς πετρῶδους καὶ ἀνύδρου νήσου τῶν Παξῶν κεῖται ἡ κώμη Γάτιος ἔχουσα ὠραίαν προκυμαίαν, ἀσφαλέστατον λιμένα καὶ 300 κατοίκους. Ἐν Κερκύρα χάριν τῆς υγείας τῶν διαμένονσι τὸν χειμῶνα καὶ τὴν ἄνοιξιν πολλοὶ ἀσθενεῖς μεταβαίνοντες κατὰ διαταγὴν τῶν ἰατρῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Εὐρώπης.

Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι λίαν φιλόμουσοι, διατηροῦσι φιλαρμονικὴν καὶ θεατρικὴν σχολήν. Οἱ Λευκάδιοι καὶ οἱ Παξοὶ εἶναι φιλόπονοι.

Ὁ νομὸς Κερκύρας σύγκειται ἐκ τῶν νήσων Κερκύρας, Παξῶν καὶ Λευκάδος καὶ διαιρεῖται εἰς 5 ἐπαρχίας.

Συμπλήρωσις τοῦ χάρτου κτλ.

3. *Στάδιον.* Σύγκρισις πασῶν τῶν νήσων πρὸς ἀλλήλας, τοῦ νομοῦ πρὸς ἕτερον γνωστόν.

4. *Στάδιον.* Καταγραφὴ ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ τετραδίου τῶν μαθητῶν διαφόρων ὀνομάτων, ὀρέων, πόλεων, κωμοπόλεων, λιμένων κτλ. ἔκθεσις συγκεφαλαιωτική.

5. *Στάδιον.* Διὰ τίνων χωρῶν θὰ διέλθωμεν διὰ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Κέρκυραν; Λευκάδα; Παξούς; — Μετὰ πόσον χρόνον θὰ φθάσωμεν, ἐὰν κινήσωμεν ἐξ Ἀθηνῶν; — Πρὸς ποῖον μέρος τῶν Ἀθηνῶν κεῖται ἡ Κέρκυρα; τῆς Κεφαλληνίας; Ἰθάκης; Δυνάμεθα νὰ ὑπάγωμεν διὰ ζηρᾶς εἰς τὴν Λευκάδα; — πῶς; — Ποία ἡ συντομωτέρα ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς Κέρκυραν; Ποία προϊόντα τοῦ νομοῦ Κερκύρας μεταφέρονται εἰς τὸ ἐξωτερικόν;

Ἡ Κέρκυρα εἶναι νήσος οὐδετέρα τουτέστιν ἐν καιρῷ πολέμου ἢ Ἑλλάς δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὴν ὡς ὀρμητήριον πρὸς ἐχθρικός προσβολὰς τῶν ὀμόρων χωρῶν. Οὐδενὶ δὲ ἐπιτρέπεται νὰ προσβάλλῃ αὐτήν. Ἐκ τῆς Κερκύρας κατήγετο καὶ ὁ πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Καποδίστριας (1)

(1) Σημ. Ἐνταῦθα μνημονεῦτα ἡ ἱστορία πασῶν τῶν Ἰονίων νήσων. Διατί καλοῦνται Ἐ π τ ἄ ν η σ ο ς; ποῖαι εἶναι αὐταὶ αἱ νῆσοι; (1) Κέρκυρα. 2) Παξοί, 3) Λευ-

Νομὸς Κεφαλληνίας.

Κεφαλληνία—Ἰθάκη.

Σκοπός. Σήμερον, ἀγαπητοὶ μοι παῖδες, θὰ ἐπισκοπήσωμεν ταύτας τὰς χώρας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν νομὸν Κεφαλληνίας. (ὁ διδάσκαλος δεικνύει ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου τὰς χώρας· ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου γεγραμμένων ὀνομάτων γράφονται τὰ κυριωδέστερα ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος). Ἐπανάληψις τοῦ σκοποῦ μετὰ τῆς δηλώσεως τοῦ ὀνόματος τῶν χωρῶν.

1. *Στάδιον.* Τίς γνωρίζει νὰ μᾶς εἴπῃ τι περὶ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης; — Οἱ μαθηταὶ λέγουσιν ὅ,τι γνωρίζουσιν. — Ἐνταῦθα μνημονεῦτέον καὶ τὰ ἐξῆς γνωστὰ τοῖς μαθηταῖς: Ἡ Ἰθάκη εἶναι πατρίς τοῦ πολυμήτιος Ὀδυσσεῶς ἐνὸς τῶν ἡρώων τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου, καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου μεγάλου στρατηγοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ κατατροπώσαντος ἐν τῷ Χανίῳ τῆς Γραβιάς τὸν τουρκικὸν στρατόν. Ὁ πολυμήτις Ὀδυσσεὺς ἠγούμενος τῶν μεγαθύμων κεφαλήνων ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Τροίας μετὰ δώδεκα μιλιτοπαρῆων νηῶν κτλ. ἔτι δὲ καὶ πᾶν ἄλλο. Ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Ἰθάκη εἶναι νῆσοι.

2. *Στάδιον.* Θεσίς τῶν νήσων· ποῦ κεῖται ἡ Κεφαλληνία; — Ποῦ ἡ Ἰθάκη; — Οἱ μαθηταὶ ἀποκρίνονται—ὁ διδάσκαλος συμπληροῖ. — Ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Ἰθάκη κεῖνται πλησίον ἀλλήλων εἰς τὸ Δυτικὸν ἄκρον τῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀντικρὺ τῆς Ἠλείας τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος· ἀνήκουσι δὲ εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ ἀποτελοῦσιν ἴδιον νομὸν, τὸν τῆς Κεφαλληνίας.

Σχῆμα, μέγεθος, ἔδαφος.

Ὅποιον τὸ σχῆμα τῶν νήσων; — τὸ μέγεθος; — ὁ διδάσκαλος συμπληροῖ: Ἡ Κεφαλληνία ἀπολήγουσα εἰς τρεῖς βραχίονας φέρεται ἀπὸ

κάς, 4) Ἰθάκη, 5) Κεφαλληνία, 6) Ζάκυνθος, 7) Κύθηρα.) Πῶς ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι ἐκαστῆ; — Μετὰ τὴν κατάλυσιν καὶ τὸν διαμελισμὸν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κράτους αἱ Ἰόνιοι νῆσοι περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων, ἐνετῶν, τούρκων, γάλλων, ῥώσων καὶ ἀγγλων· τὸ δὲ 1862 ἠνώθησαν μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ἐτελέσθησαν πολλὰ δημόσια ἔργα ὡς φρούρια, ὁδοί, γέφυραι προκυμαῖαι κτλ. ἤκμαζε δὲ καὶ ἡ ἐν Κερκύρα ἀκαδημία.

τοῦ Βορρειοδυτικῆς πρὸς τὸ Νοτιοανατολικὸν τοῦ ὀρίζοντος, εἶναι δὲ ἡ μεγαλειτέρα τῶν Ἰονίων νήσων· ἡ δὲ Ἰθάκη εἶναι μακρά, στενὴ καὶ μικρά. *Ἰχνογράφῃσι* τοῦ σχήματος τῶν νήσων — Ὁ διδ. ἰχνογραφεῖ ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπὶ τῶν γεωγραφικῶν τετραδίων. — Τί δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ χάρτου περὶ τοῦ ἐδάφους τῶν νήσων; — Οἱ μαθηταὶ ἀποκρίνονται — ὁ διδ. συμπληροῖ: Ἡ Κεφαλληνία διασχίζεται καθ' ὄλον τὸ μῆκος αὐτῆς ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον ὑπὸ μιᾶς σειρᾶς ὄρέων, τῆς ὁποίας ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ κεῖται πρὸς Νότον τῆς νήσου καὶ ἀποτελεῖ τὸ ὄρος τὸ καλούμενον «Αἶνος». Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς νήσου εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πεδινή. Πρὸς τὸ Βορρειοδυτικὸν τοῦ Αἴνου παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκτείνεται εὐφορωτάτη ἐπιμήκης πεδιάς κατάφυτος ὑπὸ ἀμπέλων καὶ σταφιδαμπέλων καὶ καλλιεργούμενη πρὸς δημοτριακοὺς καρπούς. Ἐπὶ τῆς νήσου ὑπάρχουσι καὶ τινες μικραὶ κοιλάδες καλλιεργούμεναι πρὸς δημοτριακοὺς καρπούς καὶ ἰδίως σταφιδαμπέλους. Ἡ Ἰθάκη εἶναι ἐπίσης ὄρεινὴ· τὸ δ' ἐπ' αὐτῆς ὄρος καλεῖται «Νήριτον» ὕπερ τὸ πάλαι ἦτο δασῶδες. Ποταμοὶ ἄξιοι μνείας εἰς τε τὴν Κεφαλληνίαν καὶ Ἰθάκην δὲν ὑπάρχουσι· δὲν στεροῦνται ὅμως ὑδάτων οἷτε κάτοικοι καὶ οἱ διάφοροι καλλιεργηταί. Πρὸς Νότον τῆς Κεφαλληνίας εἰσχωρεῖ ἀρκούντως ἐντὸς τῆς ξηρᾶς κόλπος τις καλούμενος τοῦ Ἀργοστολίου. Ἐν Ἰθάκῃ ἐντὸς σχισμῆς πελωρίου μονολίθου βράχου ὑπάρχει πηγὴ τις καλούμενη κοινῶς *μελιανύδωρ*, ἐξ ἧς ἀναβλύζει μέλαν μεταλλικὸν ὑδωρ εἰσρέον ἐντὸς λαξευτοῦ φρέατος κατασκευασθέντος ἐν ἀρχαίᾳ ἐποχῇ. *Ἰχνογράφῃσι* τῶν ὄρέων καὶ τοῦ ἐδάφους (ὁ διδ. ἰχνογρ. κτλ.).

Ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Ἰθάκη μετὰ τινων ἄλλων νησιδίων πολιτικῶς ἀποτελοῦσι ἓνα νομὸν τῶν Ἰονίων νήσων καλούμενον τῆς «Κεφαλληνίας.» Οἱ κάτοικοι τοῦ νομοῦ τούτου συμποσοῦνται εἰς 80,000, ἰδίως δὲ τῆς μὲν Κεφαλληνίας εἰς 70,000, τῆς δὲ Ἰθάκῃς εἰς 10,000.

Ποία ἕτερα νῆσος κεῖται πλησίον τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκῃς; — Ἡμεῖς διὰ νὰ μεταβῶμεν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ἰθάκην, πόθεν θὰ κινήσωμεν; — ποίαν διεύθυνσιν θὰ λάβωμεν; — πόθεν θ' ἀποπλεύσωμεν; — διὰ τίνων χωρῶν, πόλεων, κωμοπόλεων θὰ διέλθωμεν; — μετὰ πόσον χρόνον θὰ φθάσωμεν; — Συγκρίνατε τὸ μέγεθος τῆς Κεφαλληνίας πρὸς τὸ τῆς Ἰθάκῃς! — τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκῃς πρὸς τὸ μέγεθος ἄλλων γνωστῶν νήσων! ποία εἶναι ἡ μεγαλειτέρα; — ποία ἡ εὐφορωτέρα; — Ἐπὶ τίνος ζῶσι πλείότεροι κάτοικοι; — Τί δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν περὶ τῶν λιμένων τῶν νήσων; — ὁ διδάσκαλος συμπληροῖ: Ὁ καλλι-

τερος λιμὴν τῆς Κεφαλληνίας εἶναι ὁ τοῦ Ἀργοστολίου κείμενος πρὸς τὴν Νοτίαν ἄκραν τῆς νήσου ἐντὸς τοῦ ὁμωνύμου κόλπου καὶ νεύων πρὸς τὸ ΒΔ. τοῦ ὀρίζοντος· ὁ λιμὴν οὗτος εἶναι εὐρύχωρος καὶ ἀσφαλῆς, ἔχει ὠραίαν προκυμαίαν· ἐπὶ τῶν δύο δὲ ἄκρων αὐτοῦ ὑπάρχει μεγίστη λιθόκτιστος γέφυρα. Ἐτερος λιμὴν εἶναι ὁ τοῦ Ληξουρίου κείμενος ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κόλπου ἀντικρὺ τοῦ Ἀργοστολίου καὶ νεύων πρὸς Ἀνατολάς. Παρὰ τοῦτον ὑπάρχει καὶ ἰχθυοτροφεῖον, ἐξ οὗ ἐξάγονται ὠραῖοι ἰχθύες. Τῆς δὲ Ἰθάκῃς, ὁ τοῦ Βαθέος, ὅστις εἶναι βαθύτατος καὶ ἀσφαλέςτατος· ἡ εἰσοδος αὐτοῦ τοῦ λιμένος φράττεται ὑπὸ τινος νησιδίου καλουμένου κοινῶς *λαζαρέττο*, ἐφ' οὗ εἶναι ἐκτισμένον οἰκοδόμημά τι ἐν σχήματι ὀκταγώνου, ὅπερ ἐχρησίμευεν ἄλλοτε μὲν ὡς *λοιμοκαθαρήριον*, νῦν δὲ ὡς *φυλακὴ*. Συγκεφαλαίωσις συνοπτικὴ τῶν προειρημένων· γενικαὶ συμπληρωτικαὶ ἐρωτήσεις.

Τὸ κλίμα τῶν νήσων εἶναι βροχερόν, ὑγιεινὸν καὶ μελαγχολικόν.

Προϊόντα, ζῶα, πόλεις, κωμοπόλεις.

Τὶ συμπεραίνετε ἐκ τῶν λεχθέντων περὶ τῶν προϊόντων τῶν νήσων; — Οἱ μαθηταὶ ἀποκρίνονται — ὁ διδάσκαλος συμπληροῖ. — Αἱ νῆσοι αὗται καὶ περ ὄρειναι καὶ τραχεῖαι, ἐν τούτοις ἕνεκα τῆς καλῆς καλλιεργείας παράγουσιν ἐξαιρετικὸν μέλανα οἶνον, κορινθιακὴν σταφίδα, ἔλαιον ἄριστον, βαλανίδιον, βάμβανα, λίνον καὶ ὀλίγα πορτοκάλια καὶ λεμόνια. Ἡ κτηνοτροφία συνίσταται εἰς αἴγας, πρόβατα καὶ βοῦς.

Πρωτεύουσα τῆς Κεφαλληνίας καὶ τοῦ νομοῦ εἶναι τὸ Ἀργοστόλιον, κείμενον εἰς τὸ ἐσώτατον μέρος τοῦ ὁμωνύμου λιμένος ἐπὶ καταφερείας λόφου ἐν ὠραίᾳ ἀμφιθεατρικῇ θέσει· ἔχει πολλὰς οἰκοδομὰς, ὁδοὺς πλατείας καὶ εὐθείας καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 10,000 κατ. ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Πρὸς τὸ ΒΔ. τοῦ Αἴνου κεῖνται κατὰ σειράν τὰ μαγευτικὰ χωρία τῆς Λειδαθοῦς, τὰ ἔχοντα λαμπρὰς οἰκοδομὰς καὶ ἀμαξιτοὺς ὁδοὺς τόσον πλησίον ἀλλήλων, ὥστε φαίνονται ὡσεὶ ἀποτελοῦντα πόλιν μεγάλῃν ἐξοχικὴν. Ἀριστερὰ τῶ εἰσερχομένῳ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀργοστολίου κεῖται ἐπὶ εὐφόρου πεδινῆς θέσεως ἡ παράλιος πόλις *Ληξούριον* κατοικουμένη ὑπὸ 8,000 κατ. ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν. Πρὸς ἀνατολάς τοῦ Ἀργοστολίου ἐπὶ τῶν τραχεῶν ὄρέων κεῖνται πολλὰ ἕτερα χωρία· ἐπὶ τίνος δὲ ὀροπεδίου καλουμένου *Ὀμαλά* κεῖται ἡ πλουσιωτέρα

μονή τῆς νήσου, ἐν ἣ εὐρίσκεται καὶ τὸ σεπτὸν λείψανον τοῦ προστάτου αὐτῆς ἀγίου Γερασίμου· ἐπὶ τῆς νήσου ἐν ὄλῳ ὑπάρχουσι 17 μοναί, ἐν αἷς διαμένουσι περὶ τοὺς 250 μοναχοὺς. Διερχόμενοι δὲ διὰ τινος ἀμαξιτοῦ ὁδοῦ ἐκ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς νήσου πρὸς τὴν ἀνατολικήν, ἀπαντῶμεν τὴν παράλιον κομὸπολιν *Αἰγιαλὸν* ἐκτισμένην ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς θέσεως ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκειτο τὸ πάλαι ἡ Σάμη (ἱστορία, τὰ γνωστὰ ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας). Πρὸς Β. τῆς νήσου κείται ἐπὶ ωραίας θέσεως ἡ μικρὰ καὶ ἐμπορικὴ κόμη *Φισκάρδον*. Ἐνταῦθα εὐρίσκονται πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, τάφοι καὶ νομίσματα. τοῦτο τὸ μέρος καλεῖται Δολίχιον· εἶναι δὲ τόσον πλησίον εἰς τὴν Ἰθάκην, ὥστε ἐν καιρῷ γαληνιαίας νυκτὸς ἀλέκτωρ φωνῶν ἀκούεται ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην νῆσον. Ἐπέκτασις κατὰ βούλησιν τοῦ γεωγραφικοῦ πίνακος, ἥτις σημείωσις τῶν διαφόρων πόλεων, κομποπόλεων, κομῶν καὶ τοποθεσιῶν.

Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἰθάκης κείται ἡ πόλις *Βαθὺ* εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου· εἶναι πρωτεύουσα αὐτῆς, ἔχει ἀσφαλέστατον καὶ βαθύτατον λιμένα, καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 6,000 κατ. ἀσχολουμένων εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν. Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ ναύσταθμος. Παρὰ ταύτην τὴν πόλιν κείται ἡ ἀρχαία πόλις τοῦ ὀμηρικοῦ Ὀδυσσεΐας, ἔνθα εὐρίσκονται πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα μαρτυροῦντα τὸ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεγαλεῖον τῆς νήσου. (ἱστορία ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας). Πρὸς τὴν Β. πλευρὰν τῆς Ἰθάκης κείται ὁ λιμὴν τοῦ Φόρκυκος, ἔνθα ἀπεβίβασθη ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ εἰκοσαετῆ ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ ἀπουσίαν. Ἐπὶ τῆς Ἰθάκης σώζεται τὸ καλούμενον σχολεῖον τοῦ Ὀμήρου, τὸ φρούριον τοῦ Ὀδυσσεΐας, ἡ πηγὴ τῆς Ἀρεθούσης, ἡ νῦν καλουμένη πέτρα τοῦ Κόρακος, ἡ καλύβη τοῦ Εὐμαίου καὶ τὸ σπήλαιον τῶν Νυμφῶν ὑπὸ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ὀδυσσεΐας ἀνεκαλύφθησαν πρό τινος 200 τάφοι ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν ἐνώτια, ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ διάφορα ἄλλα πράγματα.

Οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ἰθακήσιοι εἶναι γενναῖοι, φίλεργοι, φιλόμουσοι, ἐπιχειρηματῆαι καὶ φιλοπρόοδοι. Πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν ἀπέρχονται εἰς Ῥουμανίαν, Ῥωσίαν καὶ Αἴγυπτον, ἔνθα διὰ τῆς φιλεργίας τῶν πλουτίζουσι καὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν πατρίδα τῶν εὐεργετοῦσιν αὐτὴν διαφοροτρόπως· τινὲς ἔχουσι καὶ ἰδικὰ τῶν ἀτμόπλοια διαπλέοντα τὸν Δούναβιν, τὴν Μαύρην καὶ Μεσόγειον θάλασσαν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν καὶ μεταφέροντα διάφορα ἐμπορεύματα.

Ὁ νομὸς Κεφαλληνίας διαιρεῖται εἰς 4 ἐπαρχίας : τὸν τῆς Κρα-

ναίας μὲ πρωτεύουσαν Ἀργοστόλιον, Σάμης μὲ πρωτ. Αἰγιαλόν, Πάλλης μὲ πρωτ. Ληξούριον καὶ Ἰθάκης μὲ πρωτ. Βαθύ.

Συμπλήρωσις τοῦ χάρτου ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος· οἱ μαθηταὶ ἐπίσης συμπληροῦσι τοὺς χάρτας τῶν ὁ διδ. παρατηρεῖ τοὺς χάρτας τῶν μαθητῶν.

3. *Στάδιον*. Σύγκρισις ἀμφοτέρων τῶν νήσων πρὸς ἄλλας γνωστάς, τοῦ νομοῦ πρὸς ἕτερον γνωστόν.

4. *Στάδιον*. Καταγραφή ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ τετραδίου τῶν μαθητῶν διαφόρων ὀνομάτων ὁρέων, πεδιάδων, πόλεων, κομποπόλεων, λιμένων κτλ. Ἐκθεσις συγκεφαλαιωτική. Ταξιδιον εἰς ἅπασαν τὴν νῆσον ἐπὶ τοῦ βωβοῦ χάρτου· (ὁ διδ. παρουσιάζει τοῖς μαθηταῖς χάρτην τῶν νήσων, ἐφ' οὗ οὐδὲν ὄνομα εἶναι γεγραμμένον· οἱ δὲ μαθηταὶ δεικνύουσι τὰς διαφορὰς τοποθεσίας. Τοῦτο γενέσθω λίαν συνοπτικῶς) (1).

5. *Στάδιον*. Διὰ τίνων χωρῶν θὰ διέλθωμεν διὰ τὰ μεταβῶμεν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ἰθάκην; — Πόσον ἀπέχουσιν αἱ χώραι αὗται τῶν Ἀθηνῶν; — Κορίνθου; — κτλ. — Ποῖα προϊόντα τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης κομίζονται καὶ πωλοῦνται εἰς Ἀθήνας; — Ἐκ τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης γίνεται ἰκανὴ ἐξαγωγή ἐξαιρέτου μέλανος οἴνου εἰς Ἀθήνας, εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς ξένας χώρας. Ὁ νομάρχης Κεφαλληνίας ἐδρεύει ἐν Ἀργοστόλιῳ. Ἡ συγκοινωνία ἐν Κεφαλληνίᾳ σχετικῶς πρὸς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται εἰς λίαν εὐάρεστον κατάστασιν. Τὰ πλεῖστα χωρία, αἱ κομποπόλεις καὶ πόλεις συγκοινωνοῦσι δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν. Αἱ νῆσοι εἶναι ἠφαιστειώδεις καὶ πάσχουσι συχνάκις ὑπὸ σεισμῶν· κατὰ τὸ 1716 καὶ 1867 κατεστράφησαν αἱ πόλεις Ληξούριον καὶ Ἀργοστόλιον.

Περίεργα φαινόμενα ἐπὶ τῆς Κεφαλληνίας ὑπάρχουσι τὰ ἐξῆς :

α) Πρὸ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος ἀντικρῶ τοῦ Ληξουρίου ὑπάρχουσι δύο ὑδρόμυλοι κινούμενοι διὰ θαλασσίου βέβηματος, τὸ ὁποῖον ἀκολούθως πίπτει ἐντὸς βαράθρου, οὗτινος αἱ ἐκβολαὶ εἶναι ἄγνωστοι.

β) Κατὰ τὴν Δ. ἄκραν τῆς Παλλικῆς χερσονήσου ὑπάρχει λίθος στρογγύλος ἐντὸς τῆς θαλάσσης κινούμενος ἀενάως καὶ ἄλλοτε μὲν πλησιάζει καὶ ἐνοῦται μετὰ τῆς στερεᾶς, ἄλλοτε δὲ ἀπομακρύνεται.

ΣΙ. ΟΛΓΜΠΙΟΣ

Ἀστυδιδάσκαλος πρωτοβάθμιος.

(1) Σημ. Ἐνταῦθα δύναται ὁ διδ. νὰ προσαγάγῃ ταῖς μαθηταῖς εἰκόνας τινὰς σπουδαίων τοποθεσιῶν, οὐχὶ ὅμως γελοιογραφίας. Εἰκόνας τοιαύτας καλὰς ἡμεῖς συνίσταμεν τὰς τοῦ ἀξιολόγου περιοδικῆς «ἐσπέρου» καὶ τὰς φωτοτυπίας τῶν Ῥωμαϊδῶν.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

(Συνέχ. και τέλος τδ. φυλλ. 8. σελ. 352).

Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς μαθήμασι τὸ νέον πρόγραμμα τοῦ ὑπουργείου ἐπήνεγκεν οὐσιώδεις μεταβολὰς πρὸς τὰ χεῖρω, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀποκοπὴ ὠρῶν ἄσκοπος καὶ ἄκριτος, ἐλάττωσις τῆς διδασκαλίας ὕλης, εἶναι τὰ δύο χειρουργικὰ ἐγχειρήματα, εἰς ἃ ὑπεβλήθη τὸ πρόγραμμα τοῦ Δηλιγιάννη. Ἐπὶ τῇ παρατηρήσει, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἐργάζονται ὑπὲρ τὸ δέον, ὅτι δύο ἢ τρεῖς τούτων ἠσθένησαν ἐκ τῶν πολλῶν μαθημάτων, ἐπῆλθεν ἡ χειρουργικὴ ψαλὶς ἀνηλεῶς ἀποκόπτουσα. Τοιαύτη δὲ καὶ τοσαύτη ἐπῆλθεν ἡ περικοπὴ καὶ συστολὴ ἐν τῷ νέῳ προγράμματι, ὥστε κατέστη τοῦτο ὅλως δυσδιάγνωστον· ἐγένετο ὡς τὸ φόρεμα ἀδεξίου ράπτου, ὅστις ἀγωνιζόμενος νὰ διορθώσῃ τὰς ἐλλείψεις τοῦ ραφέντος ὑπ' αὐτοῦ φορέματος, περικόπτων καὶ περιστέλλον αὐτό, ἐσχημάτισε μόλις χωρητικὸν σώματος παιδός.

Ἐν τῷ προγράμματι τοῦ 1878 τὰ παιδαγωγικὰ μαθήματα ἐδιδάσκοντο ἐν 7 ὡραῖς, ἐν δὲ τῷ τοῦ 1886 ἐν 4! . . . Τί δὲ εἶναι τὰ παιδαγωγικὰ μαθήματα ἐν τῷ διδασκαλείῳ; Τὸ κυριώτατον τῶν μαθημάτων καὶ ἀναγκαιότατον, τὸ διακρίνον τὸ διδασκαλεῖον τῶν ἄλλων ἐκ παιδευτικῶν καταστημάτων· ἡ εἰδικότης τῶν διδασκαλείων εἶναι ἡ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τῶν τροφίμων αὐτῶν ἢ διὰ τῶν παιδαγωγικῶν ἐπιτελουμένη μαθημάτων, τούτων δὲ ἀποκοπέντων ἢ ἐλαττωθέντων, τὸ διδασκαλεῖον ἀπόλλυσι τὸν εἰδικὸν αὐτοῦ σκοπὸν. Ἄλλ' ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον τὰ διάφορα παιδαγωγικὰ μαθήματα καὶ ἴδωμεν, εἰ ταῦτα εἶναι δυνατόν διὰ 4 μόνον ὠρῶν νὰ διδασχῶσι. Πρῶτον ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγίας, ἔστω καὶ ἂν περιορισθῇ εἰς τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔλλησιν, ἀδύνατον εἶναι νὰ διδασχῆ διὰ μονοῦρου καθ' ἑβδομάδα διδασκαλίας καὶ ἐν μόνῳ τῷ πρώτῳ ἔξαμηνῳ. Τὰ μαθήματα ἄρχονται τακτικῶς ἕνεκα τῶν εἰσιτηρίων καὶ ἐπαναληπτικῶν ἐξετάσεων ἐν τοῖς διδασκαλείοις περὶ τὸ τέλος Σεπτεμβρίου ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὀκτωβρίου· τὸ πρῶτον λοιπὸν ἔξάμηνον ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι Μαρτίου σύγκειται ἐκ 5 μνηνῶν· ἐὰν δὲ ὑπολογίσωμεν 4 ὡρας κατὰ μῆνα διδασκαλίας, πρέπει ἐντὸς 20 ὠρῶν νὰ διδασχῆ ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγίας

ἰδίᾳ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔλλησι! . . . Καὶ ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος τῶν ὠρῶν γίνεται ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι οὐδεμία ἑορτὴ θὰ συμπέσῃ. Ὡσαύτως καὶ ἡ ἱστορία τῆς νεωτέρας παιδαγωγίας ἐν τῇ γ' τάξει δὲν δύναται νὰ διδασχῆ διὰ μονοῦρου διδασκαλίας. Πῶς συστήματα παιδαγωγικὰ τόσον πλούσια καὶ ἐκτεταμένα, τόσοι σπαιδαῖοι παιδαγωγοί, λαμπρύναντες τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους εἶναι δυνατόν διὰ εικοσαῶρου ἐν συνόλῳ διδασκαλίας καὶ ἐν ἐνὶ ἔξαμηνῳ νὰ ἀναπτυχθῶσι καὶ διδασχῶσι καταλλήλως; Γελοιοποιοῦμεν τὰ σπουδαῖα οὕτω πως σκεπτόμενοι καὶ νομοθετοῦντες! Δὲν εἶναι καλλίων τοιαύτης ἀτελοῦς διδασκαλίας ἢ κατάργησις τοῦ μαθήματος τούτου; Τίνα πραγματικῶς τᾶξιν θὰ ἔχωσιν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν μαθητῶν τοσαῦται καὶ τηλικαῦται παραστάσεις φύρδην μίγδην ἐκτεθειμένα! Καὶ δὲν θὰ ἀναγκασθῶσιν οὗτοι μηχανικῶς μόνον ἄνευ καταλήψεως νὰ διατηρήσωσι τοσαύτας γνώσεις ἐν τῇ μνήμῃ των; Οὕτω τὰ παιδαγωγικὰ κατήνησαν ἐν παιδαγωγικῷ καθιδρύματι τὸ ἔσχατον τῶν μαθημάτων, ἐξηυτελίσθησαν δὲ τὰ διδασκαλεῖα καὶ κατέπεσον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ ἀπόδειξις οἱ παραγόμενοι κατ' ἔτος καρποί. . .

Μετὰ τὰ παιδαγωγικὰ ἡ μέθοδος τοῦ ψαλιδίξεν ἐφηρμόσθη καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τῶν μαθημάτων, οἷα τῆς γεωγραφίας τῆς ἱστορίας, τῶν ἐλληνικῶν καὶ μαθηματικῶν. Ἀναγκαζόμενοι νὰ καταπαύσωμεν τὸν λόγον περὶ τοῦ θέματος τούτου, μικρὸν τὸ διαφέρον τοῖς πλείστοις τῶν ἀγνωστῶν τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου κινουόντος, λέγομεν τὰ ἐξῆς μόνον· Ἡ γεωγραφία συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ἱστορίας ὡσάν τὸ διδασκαλεῖον νὰ εἶναι δημοτικὸν σχολεῖον ἢ Ἑλληνικὴ ἱστορία διδάσκεται συντόμως καὶ περιληπτικῶς, ἐν ἐκτάσει δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ!! . . . Ἡ Ψυχολογία, εἶπομεν, περιορίσθη εἰς μίαν μόνον ὥραν καθ' ἑβδομάδα!! . . . Ἐκ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν ἀπεκλείσθησαν συγγραφεῖς, οἷος ὁ Ξενοφῶν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ὠρίσθη ὁ πανηγυρικὸς τοῦ Ἰσοκράτους! . . . Ἐν γένει δὲ τὰ ἐλληνικὰ ἐξ 11 ὠρῶν, ἃς κατεῖχον ἐν τῷ πρώτῳ προγράμματι, περιορίσθησαν εἰς 8 μόνον! . . .

Τελευτώντες λέγομεν, ὅτι εἶναι πλέον γνωστὸν ὅτι διὰ τῶν ἀναμορφωτικῶν προγραμμάτων τοῦ τμηματάρχου τῆς δημοτικῆς παιδείσεως διδασκαλεῖα δὲν ἔχομεν. Οὕτω δὲ μία ἰδέα τόσῳ ὑψηλῇ, ἣν ἐπαγγέλλεται ἡ σύστασις διδασκαλείων ἐν Ἑλλάδι, ἐξέπεσεν εἰς χεῖρας ἀδοκίμους περιπεσοῦσα· ὡς δὲ τὸ ἐν Λαρίσση διδασκαλεῖον κατηργήθη, θὰ ἴδωμεν δυστυχῶς καὶ τὴν κατάργησιν τῶν ἄλλων, διότι τοῦτο ἐπεζήτη-

σαν διὰ τῶν ἀνοήτων νομοθετημάτων των οἱ ἀναμορφωταὶ διὰ σκοποῦς, οὐς αὐτοὶ καλῶς γινώσκουσιν, ἀλλ' οἵτινες καὶ εἰς πολλοὺς ἤδη κατέστησαν γνωστοί.

Μ. Β.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1) Ἐγχειρίδιον ἱερᾶς ἱστορίας κατὰ τοὺς κανόνας τῆς παιδαγωγικῆς συντεταγμένον εἰς τεύχη τρία πρὸς χρῆσιν τῆς ἐν τοῖς ἀστικοῖς καὶ δημοτικοῖς σχολείοις μαθητευούσης νεολαίας ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1887 ὑπὸ Α. Κουζουλάρη καὶ Ν. Εὐσταθίου.

Τὰ ἐγχειρίδια ταῦτα εἶναι μεθοδικώτατα. Ἡ ὕλη τῶν ιστορημάτων εἶναι, ὡς ἐμπρέπει εἰς βιβλία διδακτικά διὰ τὴν δημοτικὴν παιδείαν, συνοπτικὴ καὶ περιληπτικὴ. Ὁ μαθητὴς τοῦ δημοτικοῦ μάλιστα σχολείου πρέπει νὰ εὐρίσκη ἐν τῷ βιβλίῳ τὰ οὐσιωδέστατα· ἡ διδασκαλία μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσφεύγη εἰς λεπτομερείας πρὸς ἀνάλυσιν τῶν ἀρχαίων παραστάσεων τῶν μαθητῶν καὶ διασάφισιν αὐτῶν. Ἀφοῦ ἡ ἀφαιρετικὴ τοῦ παιδὸς φαντασία δὲν εἶναι ἀκόμη ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεπτυγμένη, ὥστε νὰ διακρίνη τὰ οὐσιώδη ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων, χωλαίνη δὲ οὗτος καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν, τὸ βιβλίον πρέπει νὰ ἀρκῆται εἰς τὰ κυριώτατα σημεῖα, ἀποφεύγον τὰ καθέκαστα. Ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου ἀρκούντως σαφηνίζει τὸ σχέδιον, ἐφ' οὗ τοῦτο ἐφιλοπονήθη· καταχωρίζομεν δ' αὐτόν, διότι πραγματεύεται συντόμως, διατὶ πρέπει νὰ διδάσκηται ἡ παλαιὰ Γραφὴ ἐν τοῖς σχολείοις. «Οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι μόνον ἐν ἑβραϊκοῖς σχολείοις μᾶλλον πρέπει αὕτη νὰ διδάσκηται ὡς ἱστορία τοῦ ἑβραϊκοῦ ἔθνους, οἱ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς χριστιανικοῖς σχολείοις (κατ' ἐκλογὴν βεβαίως) οὐ μόνον χάριν τοῦ ἠθικοῦ περιεχομένου, ἀλλὰ καὶ χάριν πληρεστεράς κατανοήσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ θεωρεῖται ὡς συμπλήρωμα τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Οὐδὲν ἐνταῦθα λέγομεν περὶ τῶν φρονούντων ὅτι καθ' ὄλοκληρίαν πρέπει νὰ λείψῃ τὸ μάθημα τοῦτο ἀπὸ τῆς ἀστικῆς σχολῆς, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἐξενέγκωμεν τὴν ἡμετέραν γνώμην ἀλλοχού. Ἐνταῦθα ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ τὸ ἡμέτερον ἔθνος τὸ ζήτημα εἶναι λελυμένον.

»Κύριος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τούτου, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν μαθημάτων δὲν εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς γνωστικῆς τῆς ψυ-

χῆς δυνάμεως διὰ τῆς προσκλήσεως γνώσεων ὅτι πλείστον, ἀλλ' ἡ μορφωσις τῆς συναισθητικῆς τοῦ παιδὸς δυνάμεως διὰ παραγωγῆς τῶν καταλλήλων ψυχικῶν κινήσεων. Διὰ τῆς διδασκαλίας δηλονότι τῆς ἱερᾶς ἱστορίας δὲν πρέπει νὰ φροντίζωμεν, ὅπως διὰ παντὸς τρόπου ἐμβάλλωμεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ὅσον τὸ δυνατόν πλείστας γνώσεις, διότι ταύτας, ὅσον καλῶς καὶ ἂν μάθῃ ὁ μαθητὴς, θὰ λησμονήσῃ μετὰ ἀπόδοτον μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, ἀλλ' ὅπως διὰ τῆς τεχνικῆς διδασκαλίας κατορθώσωμεν νὰ συγκινήσωμεν οὕτω τὸν μαθητὴν, ὥστε νὰ δημιουργήσωμεν ἐν αὐτῷ εὐσέθειαν πρὸς τὸν Θεόν, ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον καὶ τάσιν πρὸς ἀγαθοποιίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συντελεῖ καὶ ἡ κατάλληλος ἐκλογή καὶ ψυχολογικὴ κατάταξις τῶν ιστοριδίων, οὐδέποτε δὲ τὰ πολλὰ ἠθικὰ συμπεράσματα, ἅτινα πολλάκις εἶναι ἐξαμβλώματα διανοίας καὶ φαντασίας πενιχράς, ὡς στοχαζόμενα τῆς κριτικῆς δυνάμεως μᾶλλον, ἥτις ὑπνώττει ἔτι.» Συνίσταμεν τὰ ἐγχειρίδια ταῦτα εἰς τοὺς κκ. δημοδιδασκάλους διὰ τὰ πολλὰ αὐτῶν προτερήματα καὶ τὸ εὖνον. Τυπογραφεῖον Α. Πετούση κτλ. 1887.

2) Ἐπιστολιμαῖα παιδαγωγικὰ διατριβαὶ ὑπὸ Ἀθαν. Δ. Μπάτσα καθηγητοῦ τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ διδασκαλείου. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀνέστη Κωνσταντινίδου 1887. Περὶ τοῦ ἀξιολόγου τούτου παιδαγωγικοῦ ἔργου θέλομεν γράψαι προσεχῶς.

3) Ἐξεδόθη κατ' αὐτὰς ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου Μ. Βρατσάνου καὶ ὁ 6' τόμος τοῦ ὁδηγοῦ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, περιέχων 1) τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῆς 6' τάξεως. 2) τὴν πραγματογραφίαν. 3) τὴν ἀριθμητικὴν. 4) τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν. 5) τὴν καλλιγραφίαν καὶ 6) παράρτημα περὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὡς ἰδρύματος ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας· περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ· περὶ τῆς σχέσεως τοῦ σχολείου πρὸς τὸν οἶκον· περὶ διευθύνσεως αὐτοῦ· περὶ τοῦ κτιρίου καὶ τῆς διασκευῆς αὐτοῦ· περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ· περὶ κατασκευῆς καὶ τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ· περὶ τῶν χωρισμάτων τοῦ σχολείου καὶ τῆς αἰθούσης· τῶν παραδόσεων· περὶ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ σχήματος αὐτῆς· περὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς αἰθούσης· περὶ τοῦ ἀέρος ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν παραδόσεων καὶ τῆς ἀνανεώσεως αὐτοῦ· περὶ τῶν αἰτίων τῆς διαφορᾶς τοῦ ἀέρος· περὶ τοῦ ἀερισμοῦ· περὶ θερμάνσεως· περὶ τῶν μαθητικῶν βάρων καὶ τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς αὐτῶν· περὶ τῆς καθέδρας τοῦ διδασκάλου καὶ ἄλλων πολλῶν, ἅτινα πρέπει καλῶς νὰ γνωρίζῃ ὁ νεομεθοδικὸς διδάσκαλος καὶ δύνηται νὰ ἐκφράζῃ τὴν γνώμην του, ὅπου δεῖ, συμφώ-

ως πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Ὡς ἐπίμετρον δὲ προσετέθη σπουδαῖον κεφάλαιον τῆς σχολικῆς ὑγεινῆς περὶ τῶν σχολικῶν ἀσθενειῶν. Εἰς τοὺς συνδρομητὰς τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου ὁ β' οὗτος τόμος σχήματος μεγάλου ὀγδόου σελίδων 184 τιμᾶται δραχ. δύο, τοῖς δὲ μὴ, τεσσάρων. Ὁ τρίτος τόμος τοῦ ὁδηγοῦ περιλαμβάνων τὰ μαθήματα τοῦ τρίτου ἔτους θέλει ἐκδοθῆ προσεχῶς.—

4) Νέον μεθοδικὸν ἀλφαβητάριον καὶ ἀναγνωσματάριον μετ' εἰκόνων ἐξεδόθη πρὸ μικροῦ ὑπὸ Μ. Βρατσάνου καὶ Ἀνδρέου Κοκκινάκη ἀριστοβαθμίου δημοδιδασκάλου. Τὸ ἀλφαβητάριον τοῦτο εἶναι συντεταγμένον κατὰ τρόπον, πολὺ διαφέροντα τῶν συνήθων ἀλφαβηταρίων καὶ λίαν διευκολύνοντα τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως. Δι' αὐτοῦ ἐντὸς 15 ἡμερῶν δύναται ὁ παῖς νὰ μάθῃ οὐ μόνον ὀρθῶς νὰ συλλαβίζῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ γράφῃ τὰ ἀναγινωσκόμενα. Τιμᾶται διὰ τοὺς διδασκάλους ἀγοράζοντας ποσότητα ἀντιτύπων λεπ. 25, τοῖς δ' ἄλλοις λεπ. 50. Πωλεῖται δὲ παρὰ τοῖς συντάκταις καὶ τῷ ἐκδότῃ κ. Βλαστῶ.—

5) Ὁ Ἑλικῶν, ἥτοι συλλογὴ ποιημάτων καὶ ᾠμάτων ὑπὸ Α. Ζ. Κοκκινάκη διευθυντοῦ τῆς προτύπου σχολῆς Ἡρακλείου. Τὸ βιβλίον εἶναι χρησιμώτατον διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἢ ἐκδοσις δ' αὐτοῦ πληροῖ μίαν ὁμολογημένην ἀνάγκην. Περιέχει δὲ τοῦτο ἐκλογὴν ποιημάτων διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β', Γ' καὶ Δ' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἡ ἐκλογὴ δ' αὕτη ἐγένετο μετὰ πολλῆς περισκέψεως καὶ εἶναι ἀνάλογος τῆς πνευματικῆς καταλήψεως ἐκάστης βαθμίδος τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Συνίσταμεν τὸ χρήσιμον τοῦτο βιβλίον τοῦ κ. Κοκκινάκη εἰς τοὺς φίλους δημοδιδασκάλους. Τιμᾶται δὲ δραχ. 1,25 ἀνάλογος δὲ γίνεται ἔκπτωσης τῆς τιμῆς εἰς τοὺς βιβλιοπώλας καὶ δημοδιδασκάλους. Πωλεῖται δὲ παρὰ τῷ ἐκδότῃ κ. Βλαστῶ

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ

Ἐξακολουθοῦσιν ἀκόμη ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Ἐκπαιδεύσεως αἱ μεταθέσεις καὶ αἱ τοποθετήσεις τῶν δημοδιδασκάλων. Πολλὰ τῶν γενομένων μεταβολῶν προσκρούουσι εἰς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον τῶν πολιτικῶν τῆς Κυβερνήσεως φίλων, συμβιβάζονται διὰ διαφόρων παραχωρήσεων. Ὁ νόμος περὶ τοῦ ἀμεταθέτου τῶν δημοδιδασκάλων κατέστη, ὡς προείπομεν, χάρτης ἄγραφος εἰς τὰς χεῖρας τῆς φαντασίας. Δυστυχῆς δημοδιδάσκαλοι, οὐδὲ στιγμῆς ἴσχυραν καὶ ἀνάπαυσιν

δὲν δύνασθε νὰ εὕρητε ! Τίς θὰ ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς τῆς ἀθλίας ταύτης καταστάσεως ; — Ἡ ἀναμόρφωσις βαίνει πλησιέστερος ἐν μέσσει Ἀθῆναις καὶ ἄλλοι συνεστάθη σχολεῖον ἀρρένων διευθυνόμενον καὶ διδασκόμενον ὑπὸ διδασκαλιστῶν. Τοιαῦτα δὲ συνεστάθησαν καὶ ἐν πολλοῖς χωρίοις τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διδασκάλισσαι καὶ γραμματοδιδάσκαλοι θὰ διδάσκωσιν τοῦ λοιποῦ ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις. Οἱ δημοδιδάσκαλοι ἀπεδείχθησαν ἀνίκανοι εἰς τὸ μέγα τῆς ἐθνικῆς ἀναμορφώσεως ἔργον. . .

— Καθηγητῆς ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ Πελοποννήσου διωρισθὴ ὁ κ. Ἀριστοτέλης Γραφειᾶδης υἱὸς τοῦ συντετοῦ καὶ δραστηρίου ἀνδρός, τοῦ διευθύνοντος τὸ καθήδρμα τοῦ Χατζηκώστα· ὁ νέος καθηγητῆς μορφωθείς παιδαγωγικῶς ἐν Γερμανίᾳ ἐνθα ἐπὶ πενταετίαν ἐσπούδασε, θέλει φανῆ ἐλπίζομεν ἀντάξιος τῶν πολλῶν περὶ αὐτοῦ ἐλπίδων.

— Ἡ ἀναμόρφωσις, εἰς τὰ ἄκρα χωροῦσα, ἔλαβε τύπον ἀδριστητικῆς καὶ χορηγεῖ ὕλην κωμικῶν ὑποθέσεων. Ἀπόδειξις δὲ ἡ ἀστεία ἀπόφασις τῆς ἐν τοῖς χωρίοις ἀντικαταστάσεως τῶν δημοδιδασκάλων διὰ δημοδιδασκαλιστῶν. Τὰ ἀποτελέσματα ταύτης ἕκαστος προγινώσκει καὶ νοεῖ, πλὴν τῶν ἀστείων ἀναμορφωτῶν. Γνωστὸν, ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ Μαρκοπούλῳ, τῇ ἑδρᾷ τοῦ δήμου Κρωπίας, ἀντὶ διδασκάλου, οἱ ἰθύνοντες παρ' ἡμῖν τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως διώρισαν δημοδιδασκάλισσαν, ἵνα διδάξῃ 180 παιδιά, ὅσα δηλαδὴ εἶναι τὰ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ τοῦ χωρίου νῦν φοιτῶντα. Ἐνθαρρυνθέντες οἱ ὀξεῖς νεωτεροποιοὶ ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀποφάσεως αὐτῶν ἐν Ἀθῆναις, ὅπου ἡ ἀντικατάστασις τῶν δημοδιδασκάλων διὰ δημοδιδασκαλιστῶν οὐδὲν παρήγαγε τὸ παράχρονον ¹⁾ ἐνόμισαν, ὅτι ἠδύνατο νὰ πράξωσι τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Μαρκοπούλῳ, ὅπου φοιτῶσι παιδιά τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας ὑπερβαίνοντα, καθ' ἃ καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ χωρίου παρέστησαν εἰς τὸν Πρωθυπουργόν, ὅτε προχθὲς ἦλθον ἐνταῦθα, ἵνα διατυπώσωσι τὰ παράπονά των. Ὁ Πρωθυπουργὸς ἐβεβαίωσεν αὐτούς, ὅτι θὰ ζητήσῃ πληροφορίας παρὰ τοῦ ἀρμοδίου Ἰπουργοῦ περὶ τοῦ πράγματος καὶ θὰ ἐντελεθῆ αὐτῷ νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ ἄτοπον. Ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἶναι ὅτι ἐν τῷ δὲν ἤρκει ὁ ὑπάρχων διδάσκαλος πρὸς τοσαύτην πληθύν διδασκομένων, καὶ ἡ σχολὴ ἔχρηζε καὶ δευτέρου διδασκάλου, ἀντὶ νὰ σταλῆ βοήθης, μετατοπίζεται μὲν ὁ ὑπάρχων διδάσκαλος, ἀποστέλλεται δ' ἀντ' αὐτοῦ διδασκάλισσα γ' τάξεως, ἵνα διδάξῃ 180 παιδιά, καὶ ταῦτα, ἐν τῷ ἡ ἄλλη διδασκάλισσα, ἢ διευθύντρια τοῦ ἐκεῖ παρθεναγωγείου, διδάσκει τριακοντάδα κορασίων. (ἐκ τοῦ Αἰῶνος.)

— Καὶ ἐν Πατησίοις διορισθείσης διδασκαλίσεως εἰς τὸ σχολεῖον τῶν ἀρρένων, οἱ χωρικοὶ ἔδωκαν ἐν καλὸν μάθημα εἰς τοὺς ἀναμορφωτὰς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, ἀθρόοι δηλαδὴ ἀπέσυραν τὰ τέκνα των ἐκ τοῦ σχολείου, ἀφήσαντες τὴν διδασκάλισσαν νὰ διδάσκῃ τοὺς τέσσαρας τοίχους τῆς παραδόσεως ! Ἀλλὰ τέλος πάντων δὲν θὰ παύσῃ πλέον ἡ κωμωδία αὕτη ; Τί ζητοῦσιν οἱ κύριοι οὗτοι διὰ τούτου ; Θέλουσι νὰ καταστήσωσι τὰ σχολεῖα τόπους διαφθορας, ἢ ζητοῦσι νὰ καταστήσωσι θηλυπρεπῆ τὰ ἄρρενα ἡμῶν τέκνα, ἐγχειρίζοντες αὐτὰ εἰς γυναῖκας ; Τί ὥρατον τῇ ἀληθείᾳ πρότυπον εἰς δεκαπενταετῆ

¹⁾ Πολλὰ παράχροντα ἀγνοούμενα ὑπὸ τοῦ κ. συντάκτου τοῦ Αἰῶνος.

και ανωτερας ηλικιας αρρενα, ατινα μετ' ου πολυ θα εξελθωσιν εις την κοινω-
νιαν και θα αναλαβωσι βιωτικον εργον, να βλέπωσιν δεκαοκταετη κορασιδα η
και κατωτερας ηλικιας μετα π τ ε ρ ω ν και τ α ι ν ι ω ν καλλωπιζομενην και
διδασκουσαν αυτα... Αι διδασκαλισσαι δια τα θηλεα, και οι διδασκαλοι δια τα
αρρενα. Αφησατε. αναμορφωται, ισχυοντα τον νομον.

— Κατα τον τελεσθεντα επι προβιθασμῳ διαγωνισμον των δημοδιδασκάλων,
εκ των εξετασθεντων 7 δημοδιδασκάλων, εις μεν ο κ. Θεοδωρακάκης προήχθη εις
δημοδιδασκαλον α' τάξεως, ετερος απο δευτεροβαθμου εγένετο τριτοβάθμιος,
ενος ηκυρώθη το διπλωμα, οι δ' ετεροι 4 διετήρησαν το διπλωμα αυτών.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

Γερμανία. Η βουλή εψήφισε νόμον προστατευτικόν της παιδικής ηλικίας.
«Ουδέν παιδιον μικροτέρας των 12 ετών ηλικίας επιτρέπεται να εργάζεται εν τοις
εργοστασίοις. Από της 1ης Απριλλου 1890 ουδεις μη συμπληρώσας το 13ον
ετος της ηλικιας του και εκτελέσας τας περι παιδεύσεως διατάξεις δύναται να
εργάζεται εν τοις εργοστασίοις. Μέχρι δε της εποχής εκείνης, οι φοιτηντες εις
τα σχολετα παιδες δέν δύναται να εργάζωνται εν τοις εργοστασίοις, η επί τῷ
δραμ να φοιτώσι τρεις καθ' ημέραν ώρας εν τινι σχολείῳ η δημοσίῳ, η ιδιωτικῷ
ανεγνωρισμένῳ ὑπό της κυβερνήσεως. Η διάρκεια της εργασίας παιδων κατω-
τέρας των 13 ετών ηλικιας δέν δύναται να είναι μεζων των 6 ώρων, η δε των
ανωτεραν ηλικιαν έχοντων μέχρι 16 ετών δέν πρέπει να υπερβαίνη τας δέκα
καθ' ημέραν ώρας.»

Ἄγγλια. Το School Board του Λονδίνου εψήφισε πρότασιν. δι' ης θεωρεῖ
αναγκαίαν την εισαγωγήν εις το δημοτικόν σχολετον χειρωνακτικῶν εργασιῶν.

Ἰταλία. Το σύνολον των δαπανῶν του κράτους δια την δημοτικὴν ἐκπαί-
δευσιν εν τῷ προϋπολογισμῳ του 1888 ανεβιδάσθη κατά την ἐκθεσιν της ἐπιτρο-
πειας της βουλῆς εις 9, 169,729 φρ. Αι κυριώτεραι των δαπανῶν εἶναι αι εξής.

- 1) Μισθοι ἐποπτῶν και ἐπιθεωρητῶν 824,283, φρ.
- 2) Ἐξοδα ἐπιθεωρήσεως των δημοτικῶν σχολείων 332,000 φρ.
- 3) Βοηθήματα ὑπὲρ της δημοτικῆς παιδεύσεως 2,474,283. φρ.
- 4) Μισθοι του προσωπικοῦ των διδασκαλειῶν. 1,268,363. φρ.
- 5) Ἐπιχορηγήσεις του κράτους εις τοὺς δήμους πρὸς μισθοδοσίαν των δημο-
διδασκάλων, 2,000,000 φρ.
- 6) Κατασκευὴ και ἐπιδιόρθωσις των κτιρίων των δημ. σχολείων 340,000 φρ.
- 7) Χορηγήματα πρὸς σύνταξιν των δημοδιδασκάλων φρ. 300,000.

φίας επιτυγχάνεται κατά το πλείστον η ὀρθή κατάληψις τῆς γρα-
φομένης γλώσσης, δια δὲ τῆς καλλιγραφίας ἐξυπηρετεῖται σπουδαίως
οὐ μόνον τὸ ὕλικόν του ἀνθρώπου συμφέρον, ἀλλὰ και ἡ φιλοκα-
λία αὐτοῦ διαμορφοῦται και ἀναπτύσσεται. Καὶ δὲν προτίθεται βε-
βαίως τὸ δημοτικὸν σχολεῖον νὰ καταστήτῃ τοὺς μαθητὰς ἐξ ἐπαγ-
γέλματος καλλιγράφους, σκοπεῖ ὅμως νὰ παράσχῃ τὸ μέσον τῆς κα-
θοαρῆς και εὐαναγνώστου γραφῆς. Ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ πρέπει νὰ
καταβληθῶσιν αι καλλιγραφικαι βάσεις και συνήθισῃ ὁ παις νὰ διευθίνῃ
δεξιῶς τὴν χεῖρα και τὸν ὀφθαλμὸν εις τὴν ἀκριβῆ παράστασιν των
στοιχείων τῆς γραφομένης γλώσσης.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχέωμεν ἐνταῦθα τὸ σχῆμα των γραμμάτων
πρὸς τὴν ὕλην του γραπτοῦ λόγου. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐκάτερον εἶναι διά-
φορον. Πολλοὶ σπουδαῖοι ἄνθρωποι και συγγραφεῖς ἔχουσι πολὺ ἄσχημον
γράψιμον τὸ σοφῶς γεγραμμένον και τὸ δυσανάγνωστον θεωροῦνται πολ-
λάκις ὡς ἀντίστοιχα, ἀλλ' ὅμως και τὰ προϊόντα των ἐξ ἐπαγγέλματος
καλλιγράφων, των λιθογράφων, και των ἐπιγραφοποιῶν και λοιπῶν, θαυ-
μάζονται συγχρόνως και ἐπαινοῦνται.

Τὸ μάθημα τῆς καλλιγραφίας πρέπει νὰ ἔχῃ θέσιν ἐν τῷ δημοτικῷ
σχολείῳ, διότι εἶναι ὠφέλιμον εις τὸν πρακτικὸν βίον. Δὲν ἀρκεῖ νὰ δύ-
νηται τις μόνον νὰ γράφῃ, ἀλλὰ πρέπει και πᾶν τὸ γραφόμενον νὰ ἀνα-
γινώσκηται εὐκόλως. Ἄλλ' ἵνα τοῦτο ἀναγινώσκηται, πρέπει νὰ εἶναι
γεγραμμένον καθαρῶς, δηλαδὴ τὸ σχῆμα των γραμμάτων νὰ εἶναι ὀρ-
θὸν και οὐχὶ ἀμφίβολον. Ὅστις δὲ θέλει νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς γραφῆς
τοιαύτην, οὗτος πρέπει νὰ προσλάβῃ δεξιότητά τινα ἐν τῷ γράφειν.
Ἄλλ' ἡ δεξιότης ἀπαιτεῖ πολλὰς ἀσκήσεις· αι ἀσκήσεις δ' αὐται τότε
φέρουσι τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα, ὅταν γίνωνται εις ἰδιαιτέρας ὥρας.

Τὸ καλλιγραφεῖν ἀρμόζει δικαίως ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, διότι
ἔχει παιδευτικὴν ἀξίαν. Περιποιεῖ τοῦτο εις τὸν μαθητὴν τὴν ἐπιτηδειό-
τητα νὰ καθιστᾷ τελείαν ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν ἐργασίαν του, νὰ ἐκτελῇ
αὐτὴν μεταχειριζόμενος πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις. Τὸ καλλιγραφεῖν ἐξε-
γείρει τέλος και ἀναπτύσσει τὴν ἐννοίαν τῆς καθαριότητος, τῆς τάξεως και
του καλοῦ.

Ταῦτα δὲ εἶναι σπουδαιότατα εις τὴν ἀγωγήν. Διότι αὐτὸ καλὸν ἔχει
μεγάλην ῥοπήν πρὸς μύφωσιν ἡθους, ἐπειδὴ τοῦτο κωλύει τὴν παντοδύ-
ναμίαν του ὠφελίμου, και διδάσκει τὴν καταφρόνησιν τῆς παχυλῆς ὕλη-

κῆς ἀπολαύσεως ⁽¹⁾. Ἡ καλλισθησία προσδιορίζει τρόπον τινά τὴν καθαριότητα καὶ ἡ ἔννοια τῆς καθαριότητος διαχαράττει σχεδὸν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐπίδρασιν τοῦ καλοῦ. Ὅσῳ μείζονα φροντίδα οἱ μαθηταὶ περὶ τῆς γραφῆς καταβάλλουσι, τόσῳ μείζων θὰ εἶναι ἡ προσοχὴ αὐτῶν νὰ μὴ ἀσχημίζωσιν αὐτὴν διὰ τῆς ρυπαρότητος. Ὅταν τις ἀναλογιζῆται, ποσάκις τὸ μεμονωμένον τοῦτο ἐλάττωμα εἶναι ἱκανὸν νὰ ὑποσκάψῃ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ὅλου βίου, πῶς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μεταφυτεύεται εἰς τὰς μελλούσας γενεάς, καὶ ἐκδηλοῖ συγχρόνως τὰς ὁλεθρίας αὐτοῦ ἐπιδράσεις, τότε βεβαίως ὁ διδάσκαλος δὲν θὰ θεωρῇ ἀσήμαντον ὅ,τι περὶ τούτου δύναται νὰ πράξῃ». (Hesse).

Ἐν τῷ καλλιγραφεῖν ὁ μαθητὴς διάκειται ὡς πρὸς τὸ καλὸν οὐ μόνον παρατηρῶν καὶ αἰσθανόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐνεργῶν. Τὸ καλλιγραφεῖν εἶναι μία τῶν πρώτων ἐργασιῶν, εἰς ἣν ὁ μαθητὴς εὐχαριστεῖται· ἐν τούτῳ τίθεται ἡ βάσις τοῦ νὰ συνθεῖσῃ ὁ παῖς εἰς τὴν προσοχὴν καὶ ἀκριβείαν, εἰς τὴν ἀδιάκοπον ἐπιμέλειαν, καὶ εἰς τὴν κατανίκησιν τῶν ἀντιτασσομένων ἐλαττωμάτων, τὰ ὅποια καθιστῶσι τοὺς ἀνθρώπους ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀχρήστους. Ἡ πείρα διδάσκει, ὅτι ὠραῖον γράψιμον ἐπιβάλλει καὶ συνίστασι οὕτως, ὡς ἀρεστὸν ἐξωτερικόν· δι' αὐτοῦ ἀνθρωποῖτινες ἐπέτυχον.

Ἐὰν ἐνυπῆρχεν εἰς τὸ μάθημα τῆς γραφῆς ἠθικὴ ἐπίδρασις, ὡς ἐνισχύον τὴν πρὸς τὸ καλὸν ἰδέαν, τότε ἔπρεπε νὰ ὑποθεθῇ, ὅτι δύναται τις νὰ ἀποδίδῃ, καθόλου εἰπεῖν, κάλλος εἰς τὸ σχῆμα τῆς γραφῆς. Εἰς τί ὅμως συνίσταται τὸ κάλλος τοῦτο; Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν βεβαίως, ὑφ' ἣν ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ κάλλους ἀγάλματός τινος ἢ εἰκόνας, δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ ὀνομάσωμεν καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ὠραία. Διότι κατ' οὐσίαν οὐδεμία ἰδέα ὑπάρχει εἰς αὐτά, ἥτις νὰ εὐρίσκη τὴν ἔκφρασίν τῆς διὰ τῆς μορφῆς ἐνὸς γράμματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ γράμματα δὲν εἶναι μεμονωμένα στοιχεῖα (π. χ. στιγμαί), ἀλλ' ὁμοῦ συναρμογαὶ καὶ συνδέσεις (ἐκ γραμμῶν εὐθειῶν καὶ καμπύλων), διὰ τοῦτο αἱ ὑποθέσεις τῆς αἰσθητικῆς εὐαρεσκείας καὶ δυσαρεσκείας ἐπαρκῶς παρέχονται. (Ὅσῳ μᾶλλον ἐπικρατεῖ ἐν τινι στοιχείῳ τοῦ ἀλφαβήτου ἡ καμπύλη γραμμῆ, τόσῳ ὠραιότερον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν αὐτό. Τούτου ἕνεκα τὰ κεφαλαῖα γράμματα, εἰς ἃ ἡ ἀνάτασις καὶ ἡ κυματοειδὴς γραμμῆ ἐν μείζονι ἀναλογίᾳ ἐνυπάρχει, θεωροῦνται γενικῶς ὡς τὰ ὠραιότατα, καὶ με-

(1) Περὶ τούτου πληρέστερον ἀνάγνωθι S. Heese. Der Schreibunterricht. § 40 «Ἡ πρὸς τὴν διάπλασιν τοῦ ἥθους δύναμις τῆς γραφῆς.»

ταῦ τῶν ποικίλων εἰδῶν τῆς γραφῆς ἀποδίδει τις τὰ πρωτεῖα γενικῶς εἰς τὰ λατινικὰ στοιχεῖα). Ἡ ὠραιότης τῆς γραφῆς κείται ἰδίως εἰς τὴν κανονικότητα, τὴν συμμετρίαν, εἰς τὸ κεκανονισμένον τοῦ μέτρου, καὶ τὴν τελειότητα τῆς ἐκτελέσεως.

Πρὸς κανονικότητα δὲ καὶ συμμετρίαν ἀπαιτοῦνται ἤδη πολλά. Ὁ Stockmayer (Schmids Ἐγκυκλοπαιδεία VII, σ. 748) ἀπαριθμεῖ πρὸς τοῦτο τὰ ἐξῆς: α) Ἐκαστὸν γράμμα πρέπει νὰ γράφηται τελείως καὶ καθαρῶς· πρέπει νὰ μὴ ἐλλείπη κανὲν μέρος, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν πρόσθεμα (ζόμπλιον), π. χ. τόξα καὶ περιττὰ ποικίλματα, νὰ μὴ ἐπιτρέπωνται. β) Εὐθείαι καὶ λεπτότατα γραμμαὶ τῶν στοιχείων πρέπει νὰ διακρίνονται καλῶς ὡς πρὸς τὴν παχύτητα, γ) Τὸ ὕψος καὶ μῆκος τῶν στοιχείων πρέπει νὰ εἶναι εἰς ὀρθὴν σχέσιν, ἐν βραχὺ στοιχείῳ πανταχοῦ καὶ πάντοτε νὰ ἔχη τόσον ὕψος ὡς τὸ ἄλλο, ἐν ἐπίμηκες στοιχείῳ τόσον μῆκος, ὡς τὸ ἄλλο. δ) Ἡ διεύθυνσις τῶν εὐθειῶν γραμμῶν πρέπει νὰ εἶναι ὀλοτελῶς ἢ αὐτῆ, πρὸς δὲ τούτοις μῆτε ὀρθία, μῆτε κεκλιμένη. ε) Αἱ εὐθείαι γραμμαὶ τῶν χωριστῶν στοιχείων πρέπει νὰ ἔχωσι πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν. ς) Τὰ ἐπισύρματα πρέπει νὰ γίνωνται καθαρῶς οὕτως, ὥστε αἱ γραμμαὶ νὰ μὴ συρρέωσι, τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος τῶν πρὸς τὰ ἄνω ἐπισυρμάτων νὰ εἶναι τοσοῦτω μεγάλα, ὅσῳ καὶ τῶν πρὸς τὰ κάτω κτλ. ζ) Τὰ στοιχεῖα μιᾶς λέξεως δὲν πρέπει νὰ συνάπτωνται.— Πρέπει νὰ προσέχωμεν, ἵνα ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἐνὸς ἐκάστου γράμματος ἐπαισθητῶς ὀρίζωνται, ἄλλως ἐλλείπει ἡ ἐνάργεια. η) Αἱ διαστάσεις μεταξὺ μιᾶς ἐκάστης λέξεως ἀπὸ τῆς ἄλλης πρέπει νὰ εἶναι ἰσομεγεθεῖς (ἴσαι δηλαδή πρὸς τὸ γράμμα η). θ) Τὰ γράμματα τῶν διαφορῶν γραμμῶν πρέπει νὰ ἔχωσι τὴν προσήκουσαν ἀπόστασιν. (Τὰ ὑπόστιχα τῆς ἄνω καὶ τὰ ὑπέρστιχα τῆς κάτω γραμμῆς δὲν πρέπει νὰ ἐνῶνται μετ' ἀλλήλων, ἀλλὰ νὰ ἴστανται ἐν διαστάσει ἀπ' ἀλλήλων. Μεταξὺ δύο διαστίχων πρέπει τις νὰ δύναται νὰ σύρῃ μίαν ἔτι γραμμὴν, χωρὶς δι' αὐτῆς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ψαύηται τὸ μῆκος τῶν στοιχείων).

Ἡ κανονικότης μόνη τῆς γραφῆς δὲν κατεργάζεται ἀκόμη οὐδεμίαν εὐχάριστον ἐντύπωσιν, πρέπει πρὸς τούτοις νὰ μὴ ἐλλείπη καὶ τὸ ἐπίχαρι. Τοῦτο ἀπαιτεῖ, ἵνα ἐκάστη σειρὰ διεκπεραίνηται ἐν πάσῃ δυνατῇ ἀτελείᾳ, ἵνα π. χ. φῶς καὶ σκιά ὀρθῶς διανέμονται, αἱ μεταβάσεις ἐκ τοῦ εὐμεγέθους εἰς τὸ λεπτόν βαθμιαίως γίνωνται, τὰ ἐπισύρματα οὐχὶ κοιλώδη ἢ ἰσχνά, αἱ τοξοειδεῖς γραμμαὶ ν' ἀρύωνται μᾶλλον τὸ ὠσοιδές, ἢ τὸ κυκλικόν καὶ ἐκάστη σειρὰ μετ' ἐλευθερίας καὶ ἀσφαλείας νὰ γράφηται.

Ἐν γένει πρέπει νὰ προσέχωμεν, ὥστε ἕκαστον γράμμα νὰ γράφηται τέλειον χωρὶς νὰ ἐλλείπῃ οὐδὲ στίγμα τι ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτό· ἀλλ' ἐπίσης πρέπει νὰ μὴ προστίθῃται μηδὲν περιττὸν στίγμα, ὅπερ δὲν ἀνήκει εἰς τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος. Ἀπὸ τούτου τοῦ ἐλαττώματος ἀπαλλάττεται τις, ὅταν προσέχη νὰ μὴ συνάπτῃ τὰ γράμματα μιᾶς λέξεως μετ' ἀλλήλων. Ἡ σύναψις τῶν γραμμάτων μετ' ἀλλήλων ἀλλοιοῖ καὶ παραμορφώνει αὐτά. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα δὲν παρέχει εὐτυχῶς τοιαῦτα προσάμματα οἰκοθεν, ὡς ἄλλαι ξένοι γλῶσσαι, καὶ ἰδίως ἡ γερμανικὴ, καὶ δύναται ὁ γράφων, ἂν καταβάλλῃ ὀλίγην προσοχὴν, νὰ μὴ ὑποπίπτῃ εἰς τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, τὸ ὅποιον καθιστᾷ δυσανάγνωστον τὴν γραφομένην λέξιν καὶ ἄσχημον. Ὁ λόγος, ὅτι ἡ σύναψις διευκολύνει τὴν ταχυγραφίαν, δὲν εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρὸς, διότι καὶ ἄνευ ταύτης δύναται τις νὰ ταχυγραφῇ.¹⁾

Ἐν τῷ ὀδηγῷ τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους ἔχομεν διαλάβει ἱκανὰ περὶ γραφῆς· ἐκεῖ εἶδομεν, ὅτι, πρὶν ἢ ἀρχίσωμεν τὴν γραφὴν τῶν στοιχείων, συνηθίζομεν τοὺς ἀρχαρίους εἰς τὸ διαχωρίζειν καὶ σύρειν καθέτους, ὀριζοντίους καὶ πλαγίως γραμμάς· τὸ τοιοῦτον εἶναι προάσκησις τοῦ γράφειν καὶ προδιατίθησι τὴν χεῖρα εἰς τὸ ἔργον τῆς γραφῆς. Ἐν ταῖς ἀρχαίαις καλλιγραφίαις προτάσσονται αἱ ἰῶται, ἐξ ὧν πολλὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου σχηματίζονται. Τὰς τοιαύτας ἰώτας καὶ ἡμεῖς συμπελούμεν εἰς τοὺς διδασκάλους πρὸ τῆς γραφῆς τῶν γραμμάτων. Τὸ μ, τὸ α, τὸ υ, καὶ ἄλλα σχηματίζονται ἐκ τοῦ ι τούτου. Ἐν τῇ Α' τάξει ἡ καλλιγραφία ἐμπεριέχεται εἰς τὴν γραφὴν. Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ μάθῃ κατὰ πρῶτον, πῶς νὰ γράφῃ τὰ στοιχεῖα, ἡ καλλιγραφία ἔπεται· οἱ μαθηταὶ παρατηροῦντες τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐν τῷ μελάνοπίνακι γεγραμμένα γράμματα, ἀπομιμοῦνται αὐτὰ ἐν τοῖς ἀβακίοις των. (Ἰδ. Ὁδηγὸν Α' ἔτους σ. 232).

Ἐν τῇ Β' τάξει ἡ καλλιγραφία λαμβάνει ἰδιαιτέρας ὥρας ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ. Τετράκις τῆς ἐβδομάδος πρέπει νὰ γίνηται γραφὴ· δις δὲ καλλιγραφία. Ἡ καλλιγραφία πρέπει νὰ ἐκτελεῖται ἐπὶ χάρτου. Πρέπει δὲ καὶ ὁ χάρτης νὰ εἶναι καλός, καὶ ἡ μελάνη καλὴ, καὶ ἡ γραφὴ ὡσαύτως καλὴ. Ἐὰν ταῦτα εἶναι ἄθλια, ἄθλια θὰ γίνηται καὶ ἡ γραφὴ, ἔστω καὶ ἂν τελῆται ὑπὸ ἀρίστου καλλιγράφου. Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ ἡ καλλιγραφία πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὴν γεννητικὴν μέθοδον, πρῶτον τὰ

¹⁾ Προβλ. Διδασκαλικὴν Μωραΐτου σ. 87.

ἀπλούστερα γράμματα, εἶτα τὰ σύνθετα. Καὶ πρῶτον μὲν τὰ μικρά, εἶτα δὲ τὰ κεφαλαῖα. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου δίδονται καὶ λέξεις. Ἀλλ' αἱ λέξεις αὗται πρέπει νὰ σύγκεινται ἐκ γραμμάτων, τὰ ὅποια ἔχει συνηθίσει ὁ παῖς νὰ καλλιγραφῇ. Κανὲν νέον γράμμα δὲν πρέπει νὰ παρεμβάλληται. Εἶναι δὲ ἱκανὴ τοιαύτη καλλιγραφικὴ ἐργασία καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

2. Ἡ ἐπέξεργασία τῆς ὕλης.

Καθὼς ἄλλα τινὰ μαθήματα, οὕτω καὶ ἡ καλλιγραφία διδάσκεται κατὰ διαφόρους μεθόδους. Ὁ C. Hey ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς μεθοδολογίας τῇ ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τοῦ C. Cehr, B. 2, καταγράφει πολλὰς μεθόδους, καθὼς τὴν μηχανικὴν, τὴν γεννητικὴν, τὴν γραμμικὴν, τὴν στιμογραφικὴν καὶ ἄλλας ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν ἐφευρετῶν αὐτῶν. Ἐχει δ' ὅμως οὗτος διὰ τούτων ὀνομάσει τὰς μᾶλλον γνωστάς· πολλοὶ δ' ὅμως ἄλλοι διδάσκαλοι τῆς καλλιγραφίας συμβουλεύουσιν ἄλλας μεθόδους, ἅς διὰ τῆς πολυχρονίου αὐτῶν πείρας εὑρον. Ἡμεῖς ἐνταῦθα θέλομεν διαλάβει περὶ τῆς μηχανικῆς καὶ γεννητικῆς μεθόδου, διότι ἐκείνη μὲν χαρακτηρίζει τὸ μάθημα τῆς γραφῆς τῶν πρὸ ἡμῶν χρόνων, αὕτη δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς. Ἡ μηχανικὴ μέθοδος συνίσταται εἰς μίαν ἄλαλον καὶ τυφλὴν εἰς τὸ γράφειν καθ' ὑπόδειγμα ἀπομίμησιν. Ἀφοῦ διενέμεντο τὰ τετράδια, οἱ μαθηταὶ ἀπεμιμοῦντο κατὰ τὰ ὑποδείγματα, τὰ ὅποια ἦσαν τυπωμένα ἐπὶ ταινιῶν χάρτου ἢ καὶ ἐπὶ τετραδίου, ἢ ἦσαν γεγραμμένα ἐπὶ τοῦ πίνακος, τὰ στοιχεῖα ἢ τὰς λέξεις, ὅσον ἠδύναντο καλῶς. Περὶ διαμελισμοῦ, περιγραφῆς καὶ ἀντιλήψεως τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων οὐδεὶς ἐγένετο λόγος. Ἡ πᾶσα σχεδὸν διδασκαλία ἦτο μεμονωμένη διδασκαλία. Ἐκ τῶν μαθητῶν ἄλλος μὲν ἔγραφε ταχέως, ἄλλος δὲ βραδέως, ὁ μὲν μακροτενῶς, ὁ δὲ στενῶς, ὁ εἰς τοῦτο, ὁ ἄλλος ἐκείνο. Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου συνίστατο εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῆς διανομῆς τῶν τετραδίων καὶ ὑποδειγμάτων, ἴσως εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν τελευταίων, εἰς γενικὴν παραίνεσιν καθὼς· καταβάλλετε περισσότερον κόπον! παρατηρήσατε ἀκριβῶς τὸ ὑπόδειγμα! γράφετε ὀλίγον βραδέως! κτλ. Ὅταν μαθητὴς ἤθελε γεμίσει μίαν σελίδα, εἰδείκνυεν αὐτὴν εἰς τὸν διδασκάλον, ὅστις ἐξέφερε τὴν γνώμην του, ἴσως δὲ καὶ διώρθου μερικὰ ἐσφαλμένως γεγραμμένα γράμματα. Ἐπρεπε δὲ νὰ καθοδηγῇ καὶ τὴν χεῖρα τῶν ἀρχαρίων. Οἱ διδάσκαλοι πρὸς τούτοις ἦσαν νῦχαριστημένοι, ἐὰν ἐτηρεῖτο ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐταξία, καὶ δὲν ἠναγκάζοντο νὰ κατα-

λείπῃσι τὴν ἐπὶ τῆς ἔδρας τῶν ἀνάπαυσιν. Ὁ χρόνος τῆς γραφῆς θεωρεῖτο ὡς χρόνος ἀναπαύσεως, καθὼς ἀκόμη καὶ σήμερον φρονοῦσιν τινες. Ὁ Κέλλνερ εἰς τὸν 62 ἀφορισμὸν τοῦ λέγει» Δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἄλλο μᾶθημα ἄγονον εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖά μας, ἢ τὸ τῆς καλλιγραφίας, κατὰ τὸν κοινῶς παραδεδεγμένον μηχανισμὸν διδασκόμενον.»

Ἡ τοιαύτη μηχανικὴ μέθοδος τοῦ μαθήματος τῆς γραφῆς ὑπεχώρησεν εἰς ἄλλην λογικωτέραν· οἱ διδασκαλοὶ τῆς γραφῆς σχεδὸν ἅπαντες χρῶνται τῇ γενετικῇ μεθόδῳ. Εἶναι δὲ ἡ μέθοδος αὕτη, καθόλου εἰπεῖν, οὐχὶ τῶν νεωτέρων χρόνων εὔρημα· διότι ὡς πατὴρ ταύτης θεωρεῖται ὁ Albrecht Dürer (1538). Ἡ οὐσία αὐτῆς συνίσταται ἐν τοῖς ἐξῆς. «Πάντα τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ἀποσυντίθενται εἰς τὰ στοιχεῖά των, ἧτοι εἰς τὰς θεμελιώδεις αὐτῶν γραμμὰς· αὐτὸ δὲ ἐπιτυγχάνεται, εἴτε λαμβανομένου ἐνὸς ἐκάστου κεχωρισμένως, εἴτε καὶ ἐν τῇ συναρμογῇ αὐτῶν πρὸς ἄσκησιν καὶ μάλιστα ἐν διαδοχικῇ σειρᾷ· ἐξετάζονται δὲ πῶς τὰ σύνθετα σχήματα τῆς γραφῆς ἀπ' ἀλλήλων παράγονται.» «Ἡ σαφὴς γνῶσις τῶν στοιχειωδῶν γραμμῶν τῶν γραμμάτων προσφέρει εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γραφῆς τὰς βάσεις, τὰς συμφώνους εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν. Πρὶν ἢ ὁ μαθητὴς γράψῃ γράμμα τι, πρέπει οὗτος νὰ ἔχῃ σαφῆ αὐτοῦ παράστασιν, τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται δι' ἀκριβοῦς ἐποπτείας καὶ ὀξείας ἀντιλήψεως τῶν στοιχειωδῶν αὐτοῦ γραμμῶν.»

Ἐννοεῖται δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι πλὴν τούτου καὶ ἄλλαι ἀπαιτήσεις εἶναι χρήσιμοι, ἧτοι ἡ ἐν τῷ σχολεῖῳ διδασκαλία τῆς γραφῆς δὲν πρέπει νὰ γίνηται κεχωρισμένως εἰς ἕκαστον μαθητὴν, ἀλλ' εἰς ὅλην ὁμοῦ τὴν τάξιν.

Ἡ κυρία γνώμη τῆς γενετικῆς μεθόδου εἶναι ὁρθοτάτη. Ἐπιστροφὴ εἰς τὰ στοιχεῖα, ἐνταῦθα δὲ εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς γραφῆς, δὲν εἶναι περιττὴ εἰς οὐδεμίαν μεθοδικὴν διδασκαλίαν. Ὁ διδάσκαλος τῆς καλλιγραφίας πρέπει φυσικῶς νὰ ἔχῃ πολλὴν πεποιθήσιν εἰς αὐτὴν τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν, ἧς ἡμεῖς συνοπτικῶς ἐξεθέσαμεν.

Α. Αἱ κύριαι βάσεις καὶ αἱ μορφαὶ τῶν γραμμάτων.

Ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραφῇ ὑφίστανται δύο οὐσιώδεις καὶ ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμεναι μορφαί· 1) ἡ μορφή ἢ τὸ σχῆμα μικρῶν καὶ κεφαλαίων τοῦ ἀλφαβήτου γραμμάτων, καθὼς αὐτὰ διεμορφώθησαν παρ' ἡμῖν ἐν τῷ γράφειν καὶ 2) ἡ μορφή ἢ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ τύπου, ὃν ἤρ-

ξαντο ἤδη πολλοὶ ἀπομιμούμενοι ἐν τῷ γράφειν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων μορφῶν ἢ σχημάτων ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορά, διότι ἄλλως πῶς γράφονται κατὰ τὸν συνήθη τρόπον πολλὰ τῶν γραμμάτων, ἢ ὡς εἶναι τετυπωμένα ἐν τοῖς βιβλίοις. Τὸ ι, κ, θ, π, τ, λ ζ, ξ, ψ καὶ ἄλλα διαφέρουσι μεγάλως κατὰ τὴν μορφήν τῶν τοῦ τύπου καὶ κινδυνεύει νὰ εἶναι σπουδαία ἢ ἐν τούτοις παραλλαγή.

Σ. Ἐνταῦθα ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἀρχαίαν γραφὴν τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου.

Πῶς δὲ προῦκυψεν ἡ τοιαύτη διαφορά; Ἡ διαφορά αὕτη βεβαίως εἶναι παραλλαγή ἀπὸ τῶν τοῦ τύπου γραμμάτων προελθοῦσα πρωτίστως ἐκ τῆς ταχυγραφίας. Ἐνεκα δὲ τῆς ταχυγραφίας προήλθε καὶ ἡ ἀσχημία, ἣν τὰ χειρόγραφα ἔχουσιν. Ὁ κακοσχηματισμὸς οὗτος ὑπεισήλθε καὶ εἰς τὰς διφθόγγους· οὔτω αἰ σου καὶ εἰ τόσον πολὺ μετεμορφώθησαν, ὥστε κατήντησαν δυσδιάγνωστοι. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου αἱ τοιαῦται συντομεύσεις καὶ ἀσχημίαι τῶν χειρογράφων ὑπεισήλθον καὶ εἰς τὸν τύπον. Οἱ παῖδες δὲν πρέπει νὰ συνηθίζωσιν εἰς τὴν τοιαύτην ἐκ τῆς ταχυγραφίας προελθοῦσαν γραφὴν, καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ὁ ἀρχάριος θὰ ἔχῃ διπλᾶς παραστάσεις τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ὅπερ πολλὰ θὰ παρεμβάλλῃ προσκόμματα πρὸς ταχεῖαν ἐκμάθησιν αὐτῶν. Ἡ γραφὴ τῶν στοιχείων πρέπει νὰ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ· ὡς πρότυπα δὲ καὶ ὑποδείγματα πρέπει νὰ ᾧσι τὰ τοῦ τύπου, ὡς οὗτος νῦν διεμορφώθη, γράμματα, διότι καὶ κομψότερα εἶναι καὶ εὐαναγνωστότερα τῶν διὰ τῆς χειρὸς γραφομένων. Τὰ τοῦ τύπου γράμματα ἔχουσι τὰς εὐθείας καὶ τοξοειδεῖς αὐτῶν γραμμὰς ἰσομέτρους καὶ κανονικὰς καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα ἰχνογραφικῆς ἐργασίας. Καθ' ὃν τρόπον ὁ ἀρχάριος συνηθίζῃ ἀπ' ἀρχῆς νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, κατὰ τὸν αὐτὸν πρέπει καὶ νὰ τὰ καλλιγραφῇ. Οὔτω θέλει κατ' ὀλίγον σχηματισθῆναι εἰς εἶδος μόνον τοῦ γράφειν καὶ δὲν θὰ καλῶμεν τὸν γράψαντα τὴν ἐπιστολήν, ἵνα καὶ τὴν ἀναγνώσῃ!...

Περὶ τῶν κυρίων γραμμῶν καὶ τοῦ σχήματος τῶν στοιχείων.

Εἶπομεν ὅτι ἐν τῇ καλλιγραφίᾳ πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν τὴν γενετικὴν μέθοδον. Δι' αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ θεθῶσιν αἱ πραγματικαὶ βάσεις τοῦ καλλιγραφεῖν καὶ λάβωσι τὴν φυσικὴν κατάταξιν ἐν τῇ συνει-

δήσει τοῦ παιδὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου. Πλὴν δὲ τούτων ὁ παῖς διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εισάγεται εἰς τὴν ἰχνογραφίαν, ἥτις εἶναι ἡ βῆσις τῆς ζωγραφικῆς.

Ἐκ γεωμετρικῆς ἐπόψεως πάντα τὰ στοιχεῖα δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰ δύο ταῦτα ἀθροίσματα.

1. Εἰς στιγμὰς ἢ σημεῖα.

2. Εἰς γράμματα.

Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν κατατάσσομεν τὴν τελείαν στιγμὴν (.), τὴν ἄνω στιγμὴν ἢ κῆλον (·), τὴν ὑποστιγμὴν ἢ τὸ κόμμα (,)· τὸ διαλυτικόν (..), τὸ ἐπιφωνηματικόν (!), τὸ ἐρωτηματικόν (;). Τὸ ἀποσιωπητικόν (...), τὴν ἀπόστροφον ('), τὴν κρωνίδα ('). Τὰ εἰσαγωγικά («—»), τὰ πνεύματα (')

Εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν κατατάσσομεν τὸ διαιρητικόν (—), τὴν παῦλαν(—). κτλ.

Εἰς ταῦτα τὰ σημεῖα καὶ γραμμὰς πρέπει νὰ ἀσκηθῶσιν οἱ μαθηταὶ ὀλίγον χρόνον, πρὶν ἢ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν γραφὴν τῶν γράμματων. Μετὰ δὲ ταῦτα νὰ ἀσκηθῶσιν εἰς τὰς ἰώτας καθέτους, κυρτάς, καὶ καθεξῆς, καὶ τελευταῖον εἰς τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου.

Τὰ γράμματα δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου δυνάμεθα κατὰ τὴν γεννητικὴν ταύτην μέθοδον εἰς τέσσαρα νὰ κατατάξωμεν ἀθροίσματα ἢ συνομοταξίας.

I. Εἰς τὴν συνομοταξίαν τῶν πρώτων καὶ ἀπλῶν γραμμῶν.

II. Εἰς τὴν συνομοταξίαν τῶν σφηνοειδῶν.

III. Εἰς τὴν συνομοταξίαν τῶν τοξοειδῶν. καὶ

IV. Εἰς τὴν συνομοταξίαν τῶν συνθέτων τοξοειδῶν.

Εἰς τὴν I. τάσσομεν τὰ ἐξῆς γράμματα.

ι υ μ η π τ ω

Εἰς τὴν II. τὰ ἐξῆς.

ν γ φ ρ λ ψ κ χ

Εἰς τὴν III. τὰ ἐξῆς.

ο σ α ε θ

Εἰς τὴν IV. τὰ ἐξῆς.

β δ ζ ξ

Ἡ γραφὴ τῶν μικρῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου πρέπει νὰ προηγῆται· πολλὴν δὲ εὐκολίαν θὰ εὑρωσιν οἱ μαθηταὶ ἀκολουθοῦντες τὴν ἄνω καταγεγραμμένην τάξιν. Ἀφοῦ δὲ συνηθίσωσι νὰ καλλιγραφῶσι οἱ παῖδες καλῶς τὰ στοιχεῖα ταῦτα, τότε πρέπει νὰ ἀρχίζωσι τὰ κεφάλαια. Καὶ εἰς ταῦτα πρέπει νὰ ἀκολουθῆ ὁ διδάσκαλος τὴν γεννητικὴν μέθοδον, προβαίνων ἐκ τοῦ ἀπλοῦ τούτων σχηματισμοῦ εἰς τὸν σύνθετον κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν.

Ι Η Γ Ρ Τ Π Β Ν Μ Λ Α Δ Ε Κ

Ζ Υ Ο Θ Φ Ω Χ Ψ Σ Ξ

Μορφή τῆς διδασκαλίας.

Ἡ διδασκαλία τῆς καλλιγραφίας πρέπει νὰ ἀκολουθῆ τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς διδασκαλίας. Ἡ ἐνάργεια ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς καθ' ὑπόδειγμα γραφῆς τῆς περιγραφῆς, καὶ τῆς παραβολῆς τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου· ἡ βαθύτης διὰ μακρὰς ἐνασχολήσεως περὶ τὰς στοιχειώδεις γραμμὰς τῶν γραμμάτων, δι' ὑπομονῆς, ἐπιμονῆς, καὶ τῆς ἀκολουθίας, τοῦ διδασκάλου τῆς γραφῆς, διὰ τῆς συνεχοῦς ἐξετάσεως, διὰ τῆς ἀδιαλείπτου παρορμήσεως, ἐπιμελοῦς προσοχῆς, ἀποφυγῆς τῶν σφαλμάτων, καὶ προσεκτικῆς ἐπανορθώσεως τῶν σφαλμάτων. Τὴν δὲ βαθμιαίαν ἀναλογίαν διὰ τῆς γεννητικῆς ἀναπτύξεως τῶν στοιχείων ἔξω τῆς ἀλφαβητικῆς σειρᾶς.

Διδακτικὴ ἐνέργεια. Ἀντικείμενον αὐτῆς εἶναι 1) Ἡ ἀντίληψις τοῦ σχήματος τῶν στοιχείων. Ἐκαστὸν στοιχεῖον γράφεται πρότερον δις ἐν τῷ μαύρῳ πίνακι. Τὴν πρώτην φορὰν ἵνα διαγράψῃ αὐτὸ ἐκ τῶν στοιχειωδῶν γραμμῶν, ἢ ἐξ ἄλλων στοιχείων, εἰς ἃ ἐγένετο ἤδη ἄσκησις· τὴν δευτέραν φορὰν, ἵνα οἱ μαθηταὶ μάθωσι τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ. Τὸ καθ' ὑπόδειγμα γράφειν προϋποτίθεται γινόμενον ἐκ τοῦ δι-

δασκάλου, ὥστε, αὐτὸς οὗτος κύριος ὢν τῆς γραφῆς, ἔχει πεποιθήσιν μάλιστα εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ πίνακος ὑποδειγματικῶς γράφειν. Τούτῳ ἔπεται 2) ἡ περιγραφή τοῦ γράμματος. Ὡς πρὸς τοῦτο ὁ διδάσκαλος προβάλλει τὰς ἐξῆς ἐρωτήσεις. Ἐκ τίνων γραμμῶν συνίσταται τὸ στοιχεῖον; (α—ἐξ ὠσειδούς κύκλου ο καὶ τῆς γραμμῆς ι· μορφαὶ τῶν στοιχείων τούτων καὶ ὑποδειγματικὴ διδασκαλία τῆς κατασκευῆς αὐτῶν). Ποῖον μέγεθος καὶ θέσιν ἔχει ἐκάστη γραμμὴ; Πῶς συνδέονται αὐταὶ μετ' ἀλλήλων; καὶ 3) ἡ ἀσκησης περὶ τὴν γραφὴν τοῦ στοιχείου. Ἐὰν τὸ στοιχεῖον παρέχη δυσκολίας, τότε ἀσκοῦνται οἱ μαθηταὶ εἰς μίαν πρὸς μίαν τῶν ἀρχικῶν μορφῶν, ἐκτὸς δὲ τούτου γράφουσιν οὗτοι πάραυτα τὸ ὅλον γράμμα. Κατὰ τὴν ἀσκησην μεταβαίνει ὁ διδάσκαλος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μαθητοῦ εἰς τὸν ἄλλον, παρατηρεῖ, καθίστησι αὐτοὺς προσεκτικούς καὶ γράφει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ γράμμα τι ἐν τῷ τετραδίῳ τῶν ἀδεξίων μαθητῶν. Κατὰ τὰλλα ἐκτελοῦνται αἱ διορθώσεις ἐπὶ τοῦ πίνακος.

Αἱ μεθοδικαὶ ἐνότητες

Τὴν ὕλην τῆς γραφῆς κατατάσσομεν ὡς καὶ τὴν ἄλλην διδακτικὴν ἄλην εἰς μεθοδικὰς ἐνότητας. Αὐταὶ παρέχονται ἡμῖν ἐνταῦθα ἐν χωριστοῖς τοῦ ἀλφαβήτου γράμμασι. Διότι θέλει φανῆ, ὅτι εἰς βάσιμον διαπραγματέυσιν γράμματός τινος παρουσιάζονται σύμπαντα τὰ πέντε στάδια ἢ αἱ βαθμίδες. Κυρίως καὶ πάσαι αἱ στοιχειώδεις γραμμαῖ, δι' ὧν συνίστανται τὰ γράμματα, θεωροῦνται ὡς μεθοδικαὶ ἐνότητες. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα ἀπὸ τούτων αὐθαιρέτως νὰ συγκρίνωμεν τὰ γράμματα, πολὺ δὲ μᾶλλον νὰ ἐξαγάγωμεν τὰς στοιχειώδεις γραμμάς ἐκ τῶν γραμμάτων, διὰ τοῦτο κατατάσσομεν τὴν διαπραγματέυσιν τῶν στοιχειωδῶν γραμμῶν εἰς τὴν δευτέραν βαθμίδα. ¹ Ἡ πλείονας τῶν ἐκατὸν μορφῶν περιέχουσα διδακτικὴ ὕλη ἀπαιτεῖ μίαν κατάταξιν πρὸς εὐκολον καὶ βεβαίαν κατάληψιν. Τούτου ἕνεκα ὀφείλομεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ παρεισάγωμεν μείζονας μεθοδικὰς ἐνότητας, τὰς ἀνωτέρω καταγραφείσας συνομοταξίας ἢ ἀθροίσματα. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τάξεως, εἰς ἣν διδάσκεται ἡ γραφή· ὅσω ἀνωτέρα εἶναι μία τάξις, τόσῳ

(1) Δὲν τάσσομεν λοιπὸν π. χ. σ κ ο π ὄ ν: τὴν ὀρθὴν διαγραφὴν καμπύλης γραμμῆς, ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν διαγραφὴν τοῦ ο. Ἴνα δὲ καταληπτὸν ποιήσωμεν τὸ κύριον μέρος τοῦ γράμματος τούτου, εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐπισκόπησις καὶ περιγραφή αὐτοῦ (2 βαθμίδες) ἢ σύγκρισις αὐτοῦ μετὰ τῆς στοιχειώδους γραμμῆς (3 βαθμίδες) καὶ ἡ ἐξύψωσις τοῦ χαρακτηρισμοῦ (4 βαθμίδες). Καὶ ἡ 5 βαθμὶς (ἐφαρμογὴ) τέλος πάντων δὲν ἐλλείπει.

μείζονες πρέπει νὰ εἶναι καὶ αἱ μεθοδικαὶ ἐνότητες. Ἄλλ' ἡ καθαρὰ γραφή μιᾶς τελείας προτάσεως δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν μορφήν τῶν μεθοδικῶν ἐνοτήτων.

Ἡ διδακτικὴ διαπραγματέυσις γράμματός τινος γίνεται ὡς ἐφεξῆς·

Ἡ σκοπὸς τίθεται εἴτε τὸ γράμμα τὸ ὑπὸ ἀσκησην, εἴτε ἐν ἀθροίσμα λέξεων. (Ἡ γνώσις τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου προϋποτίθεται).

Ἡ πρώτη βαθμὶς ἀναφέρει τὰ συγγενῆ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει γίνεαι πλέον ἀσκησις, καὶ ἐν οἷς καὶ ἡ νέα στοιχειώδης γραμμὴ περιέχεται, ἢ ἀναφέρει γενικῶς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, καθόσον αὐτὸ τηρεῖται εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν ἐκ τοῦ πρώτου τῆς γραφῆς μαθήματος.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας βαθμίδος γράφεται τὸ γράμμα καὶ διαιρεῖται εἰς τὰ μέρη του. Ταῦτα περιγράφονται καὶ γίνεται ἀσκησης, καὶ πάλιν συντίθενται πρὸς σχηματισμὸν τοῦ γράμματος. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ περιγραφή τοῦ στοιχείου, ἀσκησης πρὸς γραφὴν αὐτοῦ καὶ διόρθωσις.

Ἐπὶ τῆς τρίτης βαθμίδος παραβάλλεται τὸ γράμμα πρὸς ἄλλα γράμματα τῆς εἰς τὴν αὐτὴν ἢ καὶ εἰς ἄλλην ἀνήκοντα ὁμοταξίαν. Ἐπειτα ἔπεται ὡς τετάρτη βαθμὶς ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ στοιχείου (αἱ πραγματικαὶ στοιχειώδεις γραμμαὶ καὶ ἡ ἰδιάζουσα συναφὴ αὐτοῦ).

Ἐπὶ τῆς πέμπτης βαθμίδος γράφεται τὸ στοιχεῖον ἀπὸ μνήμης καὶ γίνεται ἐφαρμογὴ εἰς λέξεις καὶ προτάσεις.

Περὶ τοῦ τεχνικοῦ μέρους τῆς γραφῆς.

Τὸ τεχνικὸν μέρος τοῦ μαθήματος τῆς γραφῆς περιέχει τὸ ὕλικόν τοῦ γράφειν, τὴν στάσιν τοῦ σώματος, τὰς κινήσεις ἐν τῷ γράφειν καὶ τὰ τοιαῦτα.

Καλὸν τοῦ γράφειν ὕλικόν εἶναι τοσοῦτον ἀναγκαιὸν εἰς τὸν διδάσκαλον τῆς γραφῆς, ὅσον καλὰ χειροτεχνικὰ ἐργαλεῖα εἰς τὸν τεχνίτην.

Ὁ χάρτης ἤδη πανταχοῦ εὐρίσκεται ἐν καλῇ ποιότητι πολὺ εὐθηνός. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ προσέχη νὰ μὴ εἶναι κακῆς ποιότητος, ἰδίως δὲ νὰ μὴ ἀπορροφᾷ, καὶ ἵνα τὰ τετράδια ἔχωσιν ὁμοίομορφον σχῆμα καὶ ἄλλας ἀναλόγους διευθετήσεις. Περὶ τοῦ χάρτου καλὸν εἶναι νὰ φροντίζη ὁ διδάσκαλος, διότι αὐτὸς δύναται νὰ γνωρίζῃ τὴν ποιότητα καὶ τὴν τιμὴν αὐτοῦ κάλλιον τῶν μαθητῶν. Ὁ διδάσκαλος πρέπει ὡσαύτως νὰ συνάπτῃ σχέσεις καὶ μετὰ τοῦ βιβλιοδέτου καὶ τοῦ πωλητοῦ

πρὸς τὸ συμφέρον τῶν μαθητῶν. Δύναται οὗτος νὰ διακανονίζῃ μετ' ταύτων τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως τῶν πρὸς τὴν γραφὴν ἀναγκαίων καὶ τὸ δέσιμον τῶν βιβλίων πρὸς τὸ συμφέρον τῶν μαθητῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως ὁ διδάσκαλος ἔχει τὰς χεῖρας καθαρὰς ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς ταύταις ἐργασίαις.

Οὐ μόνον ὁ χάρτης πρέπει νὰ εἶναι καλῆς ποιότητος, ἀλλὰ καὶ αἱ γραφίδες. Ἡ ἐκλογή τούτων δὲν πρέπει νὰ ἀφίνηται εἰς τοὺς μαθητάς, διότι οὗτοι φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ πολὺ σκληράς, ἢ πολὺ σουβλεράς. Ἐν καὶ μόνον εἶδος γραφίδων δὲν ἀρμόζει εἰς πάντας τοὺς μαθητάς. Ἡ γραφὴς ἔστω ἀπλὴ τὸ σχῆμα, ἐλαστικὴ καὶ ἰσχυρὰ· ἐχέτω αὕτη τὴν ἀκμὴν εὐκόλως σύρουσαν καὶ τὴν σχισμάδα (τομὴν) καλῶς ἐφαρμόζουσαν. Αἱ καινουργεῖς γραφίδες, ἵνα διατηρῶνται πρέπει πρὸ τῆς χρήσεως αὐτῶν νὰ ὑγραίνωνται κατὰ πρῶτον καὶ εἶτα μετὰ τὴν χρῆσιν νὰ σκουπίζωνται διὰ βράκου.

Τὸ ξύλον τῆς γραφίδος (ὁ κονδυλοφόρος) ἔστω ἐκ ξύλου ἢ καλάμου, νὰ μὴ λήγῃ τὸ ἔνω αὐτῆς μέρος εἰς ὄξύ, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀπεστομωμένον καὶ πάχους καλάμου πτεροῦ χηνός. Οἱ ἐκ καουτσοῦ κονδυλοφόροι γεννῶσιν ἐκ τῆς χρήσεως ἠλεκτρισμὸν καὶ προξενοῦσιν αἰσθημα πόνου εἰς τὴν χεῖρα, οἱ ἐξ ὄστου εἶναι πολὺ λειοί, οἱ δὲ ἐξ ἀκανθοχοίρου ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν υγείαν. Ἡ γραφὴς δὲν πρέπει νὰ εἰσέρχεται βαθείως ἐν τῷ κονδυλοφόρῳ, διότι ἀπόλλυσι τὸ ὑαλῶδες αὐτῆς.

Ἡ μελάνη πρέπει εὐκόλως νὰ τρέχῃ, νὰ στεγνώνῃ ταχέως καὶ εὐθὺς ἐκ τῆς γραφίδος ἐξερχομένη, νὰ φαίνεται μαύρη. Τὰ μελανοδοχεῖα πρέπει νὰ εἶναι στερεῶς ἐνθετημένα ἐν τῷ θρανίῳ καὶ ἀνὰ δύο μαθητὰὶ νὰ ἔχωσιν ἓν πρὸς χρῆσιν των. Ἐκαστον μελανοδοχεῖον πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ ἐπιγάλυμμά του, ἵνα μὴ φθείρηται ἡ μελάνη ἐκ τοῦ κονιορτοῦ καὶ ἵνα μὴ μολύνωνται ἐκ τῆς μελάνης τὰ βιβλία καὶ τετράδια. Πρέπει αὐστηρῶς νὰ ἀπαγορεύηται πᾶσα διὰ μελάνης ἀταξία. Αἱ ἐλάχισται ἐκ μελάνης κηλίδες ἐν τοῖς τετραδίοις πρέπει νὰ ἐξαλείφονται, ἵνα δὲ μὴ μολύνωνται τὰ τετράδια, πρέπει πρότερον νὰ καθαρίζωνται καλῶς τὰ θρανία, ὅταν εἶναι λερωμένα. Τὰ τετράδια τῆς γραφῆς πρέπει πάντοτε νὰ εἶναι καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς καθαρά· αὐτὰ εἶναι ὡς τὸ πρόσωπον τοῦ Σχολείου.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καταβάλλεται πολλὴ προσοχή, ἵνα τὰ θρανία τῆς γραφῆς ὧσι καταλλήλως καὶ σκοπίμως κατεσκευασμένα. Πρέπει τὸ ἐν νὰ μὴ εἶναι πολὺ πλησίον τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ νὰ μένῃ ἀρκετὸν διάστημα, ἵνα διέρχεται ὁ διδάσκαλος καὶ δὲν ἐνοχλῇ τοὺς ἄλλους

μαθητάς ἢ ἐμποδίζῃ ἀπὸ τῆς ἐργασίας των, ὅταν ἐπιφέρῃ διορθώσεις εἰς τὸ τετράδιον ἐκάστου.

Δὲν εἶναι δὲ μικροῦ λόγου ἀξία καὶ ἡ στάσις τοῦ σώματος ἐν καιρῷ τοῦ γράφειν. Διδάσκαλοι τινες δὲν προσέχουσι πολὺ εἰς τοῦτο· διὰ τοῦτο ἐν καιρῷ τῆς διδασκαλίας ὁ μὲν εἰς τῶν μαθητῶν κἀθηται εὐθυτενῶς, ὁ δὲ ἐσκυμμένως, οὗτος μὲν κεῖται κεκλιμμένος εἰς τὸ πλευρόν, ἐκεῖνος δὲ ἐγίγει μετ' τὴν βίνα του τὸ τετράδιον, ὅταν γράφῃ, ἄλλος μὲν κρατεῖ τὸν κονδυλοφόρον ἔχων τοὺς δακτύλους ἐκτεταμένους, ἄλλος δὲ συγκεκαμμένους. Τῶν τοιούτων ἐλλείψεων προέρχεται θεραπεία ἐκ τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ διδασκάλου καὶ τῆς ὄλης τοῦ σχολείου πειθαρχίας. Ἡ στάσις τοῦ ὅλου σώματος ἐν τῷ κἀθησθαι πρέπει νὰ εἶναι φυσικὴ· κύρτωσις τῆς σπονδυλικῆς στήλης μήτε ἐξῶθεν, μήτε πρὸς τὸ πλάγιον δὲν πρέπει νὰ γίνηται. Τὸ ἔνω μέρος τοῦ σώματος πρέπει ὀλίγον εἰς τὰ ἐμπρὸς νὰ κλίνῃ, καὶ οὐδέποτε νὰ ἐγγίξῃ εἰς τὸ ἔκρον τοῦ θρανίου. Ὁ ἀριστερὸς βραχίον ἀς σχηματίξῃ τὸ στήριγμα τοῦ σώματος καὶ ἀς κεῖται οὕτως ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὥστε ἡ χεὶρ αὐτοῦ νὰ δύνηται νὰ κρατῇ στερεῶς τὸ τετράδιον. Ὁ δεξιὸς βραχίον ἀς κεῖται ἐλαφρῶς μεταξὺ τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ἀγκῶνος, ὥστε οὗτος κινούμενος πρὸς τὰ πρόσω νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑψῶται. Τὸ τελευταῖον συμβαίνει μόνον ἐν τῇ γραφῇ μεγάλων μονοκονδυλιῶν, εἰς ὧν τὴν ἐκτέλεσιν δὲν ἐξαρκεῖ ἡ κίνησις τῆς χειρὸς. Ὁ ἔνω βραχίον κρέμαται ἐλευθέρως καὶ φυσικῶς κάτω τοῦ σώματος καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ κατὰ τὸν ἀγκῶνα ἐλαφρὰν ψαῦσιν μετὰ τοῦ σώματος. Ἡ θέσις τοῦ τετραδίου πρέπει πάντοτε νὰ διευθύνηται κατὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα, οὐδέποτε δὲ ἀντιθέτως. (Οἱ μαθητὰὶ εἶναι ἠναγκασμένοι εἰς ἕκαστον στίχον νὰ φέρωσιν ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν βραχίονα, ἀντὶ νὰ μετακινῶσι τὸν χάρτην πρὸς τὰ ἔνω). Τὰ σκέλη δὲ πρέπει νὰ ἐπαλλάσσωνται (σταυροποδίζωνται)· οἱ πόδες πρέπει νὰ παρατάττωνται στερεῶς καὶ παραλλήλως ὁ μὲν τοῦ δέ. Ἐὰν ὁ διδάσκαλος παρατηρῇ κάμψιν τῆς ῥάχως, πρέπει νὰ σκεφθῇ, μήπως τοῦτο συμβαίνει ἕνεκα ἀμελείας εἴτε καμάτου τῶν μυῶν τῆς ῥάχως. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει (ἦτις ἰδίως εἰς τοὺς μικροὺς μαθητάς συχνότερον συμβαίνει) πρέπει ἀκοῦσαν ἀνάπαυσιν νὰ παρέχωμεν εἰς αὐτοίς.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

Μία ὑποδειγματικὴ διδασκαλία.

Σκοπός. Σήμερον θὰ γράψωμεν λέξεις περιεχούσας α μικρόν.

1. Βαθμίς. Εἶπατε τοιαύτας λέξεις.

Τίνας λέξεις ἔχετε γράψει κατὰ τὸ τελευταῖον μάθημα τῆς γραφῆς (ἦσαν λέξεις περιέχουσαι ο).

Διατί σᾶς ἠρώτησα περὶ τῶν λέξεων τῶν γραφομένων με ο;

Εἶπατε, ἐκ τίνων μερῶν συνίσταται τὸ ο;

Δύνασθε σεῖς καὶ τὰ μέρη (στοιχειώδεις γραμμάς) τοῦ α νὰ ὀνομάσητε;

Δύνασθε καὶ τώρα νὰ εἴπητε, ποίαν ἐξωτερικὴν ὄψιν πρέπει νὰ ἔχη ἐν πραγματικῶν α;

Τοῦτο λοιπὸν πρέπει ἀκριβῶς νὰ μάθωμεν.

2. Βαθμίς. Ὁ διδάσκαλος γράφει τὸ α ἐπὶ τοῦ μαύρου πίνακος.

Εἶπατε τὰ μέρη (τὰς στοιχειώδεις γραμμάς) τοῦ α. (Ὁ διδάσκαλος γράφει αὐτά, καθὼς ὀνομάζονται, μεταξὺ τῶν γραμμάτων). Εἶναι εἰς τοῦτο μέρος τι, περὶ τοῦ ὁποίου ἀκόμη δὲν ἔχεται ἀσκηθῆ;

Πρέπει νὰ πραγματευθῶμεν ἤδη κυρίως περὶ τῆς συνδέσεως τῶν μερῶν. Κᾶτι γνωρίζετε περὶ τούτων ἤδη. (Ἡ σύνδεσις τῶν τόξων ἔχει ἀναλογίαν πρὸς τὸ ο.)

Τὸ στοιχεῖον γράφεται ἤδη ἐν τῷ χαρακωμένῳ πίνακι. (Ἐὰν δὲ ὑπάρχωσι δύο πίνακες, ἐν τῷ μὲν γράφονται αἱ στοιχειώδεις γραμμαί, ἐν δὲ ἐν τῷ ἄλλῳ αὐτὸ τὸ γράμμα).

Πόσον ὕψος ἔχει τὸ ο, πόσον τὸ ι;

Ποίαν θέσιν ἕκαστον κατέχει;

Πόσον ὕψηλὰ διευθύνεται ἡ καμπύλη γραμμῆ τοῦ ο; πόσον τοῦ ι;

Πῶς συνδέεται τὸ ο μετὰ τοῦ ι; Εἰς τὸ ο;

Τώρα εἶπατε, πῶς προχωρεῖτε, ὅταν θέλητε νὰ γράψητε τὸ α. (Ἐὰν ἐγὼ θελήσω νὰ γράψω τὸ α, προχωρῶ ὡς καὶ εἰς τὴν γραφὴν τοῦ ο καὶ τοῦ ι ἢ κατασκευὴ τοῦ ο εἶναι γνωστὴ· σχηματίζεται τοῦτο διὰ καμπύλης γραμμῆς ἀρχομένης ἐξ ἀριστερῶν ἄνωθεν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἐνομένης ἐν τῷ σημείῳ τῆς ἀρχῆς· εἶτα εἰς τὸ σχηματισθὲν ο ἐνοῦμεν τὴν γραμμὴν ι ἥτοι ἐν ἰῶτα, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ οὕτω ἐκ τῆς ἐνώσεως τὸ

ο καὶ ι γίνεται τὸ α) — Ἡ περιγραφὴ αὕτη ἐκτελεῖται κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἰκανωτέρων μαθητῶν, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἀσθενεστέρων· ἐν πρῶτοις διὰ τῆς ἐποπτείας τοῦ γράμματος τούτου, εἶτα δὲ καὶ ἀπὸ μνήμης).

Τώρα θὰ γράψωμεν τὸ α. (Ἐπὶ τοῦ μαύρου πίνακος γράφεται ὀλόκληρον τὸ α).

Λάβετε τὰς γραφίδας· (συγχρόνως ἐπιβάλλεται καὶ ὀρθὸν κάθισμα.)

Τὴν χεῖρα ἐπάνω!

Μετρώ. Γράψατε μετ' ἐμοῦ α. (γραφὴ ἐν τῷ ἀέρι· ὁ διδάσκαλος διαγράφει με τὸν δείκτην τὸ στοιχεῖον, οἱ μαθηταὶ διευθύνουσι τὸν ὀβελὸν τῆς γραφίδος τῶν πρὸς τοῦτο). Πρὸς γραφὴν τοῦ α γίνεται ἀριθμησις 1, 2, 3, τοῦ δὲ ι 1, 2.

Τὴν χεῖρα κάτω!

Ἀφήσατε τὴν γραφίδα!

Ποῦ πρέπει νὰ γραφῆ τὸ α ἐν τῷ τετραδίῳ; (Μεταξὺ τῶν δύο γραμμῶν.)

Πόσα α χωροῦσιν ἐν ὄλῃ ταύτῃ τῇ γραμμῇ;

Γράψατε τὸ α. (ἄνευ ἀριθμήσεως). (Ὅστις τὸ ἔγραψε, κατατίθησι τὴν γραφίδα καὶ τὰς χεῖρας. Ὁ διδάσκαλος μεταβαίνει ταχέως εἰς τὰ θρανία καὶ ἐπιθεωρεῖ τὸ γραφέν. Ἐὰν ἐγένοντο σφάλματα, διορθοῦνται τὰ μεγαλείτερα.)

Τί εἶναι ἐσφαλμένον;

Πῶς πρέπει νὰ εἶναι τοῦτο; (Τὸ ἐσφαλμένον σχῆμα διορθοῦται.)

Ὁ διδάσκαλος πρὸς τὸν μαθητὴν, ὅστις εἶχε κάμει τὸ σφάλμα λέγει· εἰπέ μοι καὶ πάλιν ἐκ πόσων μερῶν συνίσταται τὸ α! Τί ἐλλείπει ἐκ τοῦ α; (Τὸ διορθωθὲν στοιχεῖον ἀποσπογγίζεται.)

Γράψατε καὶ πάλιν τὸ α. (Ὁ διδάσκαλος διορθοῖ καὶ ἐκ δευτέρου τὰ λάθη φυσικῶς παρατηρεῖ τοὺς ἐσφαλμένους γράψαντας, ἐὰν ἔγραψαν καλῶς).

Ἄμα δὲ τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος γράφεται πλέον ὀρθῶς, τότε ἔπεται ἡ

3. Βαθμίς. Τίνα ἄλλα γράμματα συνίστανται ἐκ καμπύλων γραμμῶν; Παραβολὴ τῶν γραμμάτων τῶν ἐχόντων ὁμοιότητα πρὸς τὸ α.

4. Βαθμίς. Θέσατε ὅλα τὰ γράμματα τὰ γραφόμενα διὰ καμπύλων γραμμῶν ἐν σειρᾷ συνεχεῖ, ὅπως ἠσκήθητε εἰς αὐτά.

Εἶπατε τὰ κύρια μέρη τοῦ α.

4. Βαθμῖς. (Τὸ γράφειν α ἀποσπογγίζεται). Γράφομεν τὸ α ἐν ῥυθμῷ (ἢ ἀντὶ τῆς διὰ λέξεων δηλώσεως μεταχειριζόμεθα ὠρισμένον σημεῖον. Τοιαῦτα δὲ εἶναι πρόσφορα διὰ τὰς διαταγὰς: καθίσατε καλῶς! λάβετε τὰς γραφίδας! Πάρετε μελάνην κτλ.)

Καθίσατε καλῶς.

Λάβετε τὰς γραφίδας.

Πάρετε μελάνην.

Ἄριθμῶ. 1, 2, 3. κτλ.

Τινὲς τῶν μαθητῶν μετροῦσιν.

Οἱ μαθηταὶ ἐνὸς θρανίου μετροῦσιν.

Ἐν καιρῷ τῆς ἐν ῥυθμῷ γραφῆς ὁ διδάσκαλος λαμβάνει θέσιν παρὰ τῆ ἔδρα (τραπέζης), ἵνα ὅλοι οἱ μαθηταὶ δύνωνται νὰ τὸν βλέπωσιν. Ἄμα μαθηταὶ γράφουσιν ἄνευ ῥυθμοῦ, ἐπιβάλλεται διακοπή.— Ἄφοῦ γραφῶσιν ὀλίγαι σειραί, γίνεται διακοπή καὶ ὁ διδάσκαλος ταχέως διέρχεται τὰ τετράδια τῶν μαθητῶν. Ἄμα δὲ οἱ μαθηταὶ προσλάβωσι τὴν δεξιότητα τοῦ γράφειν τὸ α, τότε ἐνοῦται τοῦτο μετὰ ἄλλων γραμμμάτων εἰς ἀπροσηκῆθησαν π.χ. αν, αμ, αι, κτλ.

ΤΕΛΟΣ

τοῦ ὁδηγοῦ τοῦ 6' σχολικοῦ ἔτους.